

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Oskar Akinder

Beviskravet vid nödvärnsinvändningar

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Lena Wahlberg

Termin: VT 2026

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	6
Förord.....	7
Förkortningar.....	8
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material.....	11
1.4.1 Gällande rätt	11
1.4.2 Studie av underrättspraxis	13
1.4.3 Bayesiansk metod.....	13
1.5 Forskningsläge.....	14
1.6 Disposition.....	15
2 Kort om brottsbegreppet och rättsliga utgångspunkter angående nödvarn.....	17
2.1 Inledning.....	17
2.2 Brottsbegreppet.....	17
2.3 Nödvarn	18
2.3.1 Nödvarnssituationen.....	18
2.3.2 Nödvarnsgärningen och dess försvarlighet	20
2.4 Putativt nödvarn.....	21
2.5 Nödvarnsexcess	22
2.6 Avslutande reflektion	23
3 Bevisbörda och beviskrav.....	24
3.1 Inledning.....	24
3.2 Bevisbördan i brottmål	24
3.3 Bevisbördan vid nödvarnsinvändningar	25
3.4 Beviskravet i brottmål	25
3.5 Beviskravet vid nödvarnsinvändningar	27
3.5.1 Praxis.....	27
3.5.1.1 NJA 1990 s. 210	28
3.5.1.2 NJA 2005 s. 237	29
3.5.1.3 NJA 2019 s. 347	30
3.5.2 Doktrin	30
3.6 Frågeställning 1 – analys	33

4	Bevisvärdering.....	36
4.1	Allmänna utgångspunkter.....	36
4.1.1	Omedelbarhetsprincipen	36
4.1.2	Några centrala begrepp	36
4.2	Bayesiansk metod.....	38
4.2.1	Allmänt.....	38
4.2.2	Likelihoodkvot och Bayes teorem	39
4.3	Avslutande reflektion	40
5	Rättsfallsundersökning	42
5.1	Del 1	42
5.1.1	Resultat.....	42
5.1.2	Delanalys forskningsfråga 2 avseende del 1	42
5.2	Del 2	43
5.2.1	Tabell med sammanfattade resultat.....	46
5.2.2	Delanalys.....	47
5.2.3	Vittnesövertikt tilltalad.....	48
5.2.4	Delanalys vittnesövertikt tilltalad.....	48
5.2.5	Vittnesbalans	49
5.2.5.1	Ord mot ord – värderas lika.....	50
5.2.5.2	Ord mot ord – bättre berättelse målsäganden	50
5.2.5.3	Ord mot ord – bättre berättelse tilltalad.....	51
5.2.6	Delanalys vittnesbalans och ord mot ord	51
5.2.7	Vittnesövertikt åklagaren	52
5.2.8	Delanalys vittnesövertikt åklagaren	54
5.2.9	Rätt terminologi och tid	56
5.2.10	Delanalys rätt terminologi och tid.....	57
5.3	Sammanfattande analys avseende forskningsfråga 2	58
6	Bayesiansk uträkning.....	60
6.1	Allmänna utgångspunkter.....	60
6.2	Starkast bevisning där åklagaren inte motbevisar nödvärnsinvändningen.....	60
6.2.1	Utgångspunkter	60
6.2.2	Uträkning.....	60
6.3	Svagast bevisning där åklagaren motbevisar nödvärnsinvändningen.....	61
6.3.1	Utgångspunkter	61
6.3.2	Uträkning.....	61
6.4	Posterior sannolikhet	62
6.5	Frågeställning 3 – analys	62

7	Avslutande kommentarer.....	65
	Bilaga A	66
	Bilaga B.....	67
	Bilaga C.....	68
	Källförteckning	69

Summary

As a general rule in Swedish law, the prosecutor bears the burden of proof for the circumstances included in the statement of the criminal act, and it must be established beyond reasonable doubt that the defendant committed the alleged act in order for the defendant to be convicted of a criminal offence. In cases involving claims of self-defence, however, a different and lower standard of proof applies. For a claim of self-defence to be considered disproven, the prosecutor must present sufficient evidence for the claim to appear unjustified. As a starting point, it is not entirely clear how this standard of proof relates to the traditional standard of proof beyond reasonable doubt.

The purpose of this thesis is to examine the standard of proof applied when the prosecutor seeks to disprove a claim of self-defence, and to analyse how this standard relates to the traditional standard of proof in criminal proceedings. The study is based partly on a legal dogmatic analysis of legal sources and legal doctrine, and partly on a review of lower court judgments in which claims of self-defence have been assessed. In addition, the Bayesian method is applied to two model cases.

The thesis initially addresses the concept of crime and the right to self-defence, as well as central issues concerning burden of proof, standards of proof, and evaluation of evidence. Particular emphasis is placed on the distinction between the standard of proof beyond reasonable doubt and the lower standard applicable when the prosecutor seeks to disprove a claim of self-defence. Furthermore, the thesis discusses the Bayesian method and the use of likelihood ratios as a tool for structuring and analysing evaluation of evidence.

The review of lower court judgments demonstrates that claims of self-defence are relatively rarely successful. Of the 50 most recent judgments in which a claim of self-defence was examined, the courts found that a right to self-defence existed in 16 per cent of the cases. A more in-depth review of 60 judgments reveals the following. Witness superiority in favour of the defendant, essentially, always means that the prosecutor fails to disprove the claim of self-defence. A balance in witness evidence most often – though not always – means that the prosecutor fails to disprove the claim of self-defence. Witness superiority in favour of the prosecutor most often – though not always – means that the prosecutor succeeds in disproving the claim of self-defence.

When the Bayesian method is applied, likelihood ratios are calculated for two model cases. The study indicates that a likelihood ratio of 4 is insufficient for the prosecutor to disprove the claim of self-defence, whereas a likelihood ratio of 9 is sufficient.

Sammanfattning

I svensk rätt gäller som utgångspunkt att åklagaren har bevisbördan för de omständigheter som ingår i gärningsbeskrivningen och det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade är skyldig till den åtalade gärningen för att denne ska kunna dömas för brott. Vid invändningar om nödvärn gäller emellertid ett annat, lägre beviskrav. För att en nödvärnsinvändning ska anses vara motbevisad ska åklagaren förebringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad. Hur detta beviskrav närmare förhåller sig till det traditionella beviskravet ställt utom rimligt tvivel är som utgångspunkt inte helt tydligt.

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilket beviskrav som tillämpas när åklagaren ska motbevisa en nödvärnsinvändning samt att analysera hur detta förhåller sig till det traditionella beviskravet i brottmål. Undersökningen bygger dels på en rättsdogmatisk analys av rättskällor och doktrin, dels på en genomgång av underrättsdomar där nödvärnsinvändningar prövats. Därutöver tillämpas den Bayesianska metoden på två typfall.

I uppsatsen behandlas inledningsvis brottsbegreppet och nödvärnsrätten, samt centrala frågor om bevisbörda, beviskrav och bevisvärdering. Särskild vikt läggs vid skillnaden mellan beviskravet ställt utom rimligt tvivel och det lägre krav som gäller när åklagaren ska motbevisa en nödvärnsinvändning. Vidare behandlas den Bayesianska metoden och användningen av likelihoodkvoter som ett hjälpmedel för att strukturera och analysera bevisvärdering.

Undersökningen av underrättsdomar visar att nödvärnsinvändningar relativt sällan vinner framgång. Av de 50 senaste domarna där en nödvärnsinvändning prövats bedömdes rätt till nödvärn föreligga i 16 % av fallen. I en mer fördjupad undersökning av 60 domar framkommer följande. Vittnesövertikt för den tilltalade innebär i princip alltid att åklagaren inte förmår motbevisa nödvärnsinvändningen. Vittnesbalans innebär oftast – dock inte alltid – att åklagaren inte förmår motbevisa nödvärnsinvändningen. Vittnesövertikt för åklagaren innebär oftast – dock inte alltid – att åklagaren förmår motbevisa nödvärnsinvändningen.

När den Bayesianska metoden används, så beräknas likelihoodkvot på två typfall. Av undersökningen tycks framgå att en likelihoodkvot på 4 inte räcker för att åklagaren ska ha motbevisat nödvärnsinvändningen, medan 9 räcker.

Förord

Det sägs ibland att man i Stockholm får bekanta, men i Lund vänner. Efter fyra och ett halvt år i Lund kan man konstatera att det ligger något i det.

Dessa fyra och ett halvt år har präglats av en pandemi som tagit slut, föreläsningar, baler och korpenmatcher i fotboll. De har, på många sätt och vis, varit de bästa åren i mitt liv.

Jag vill börja med att rikta ett stort tack till min handledare, Lena Wahlberg, för värdefulla synpunkter, vägledning, konstruktiv kritik och outtröttlig genomläsning under arbetets gång. Mina kurskamrater har inte varit avundsjuka på mig utan anledning.

Jag vill även tacka min familj för allt stöd och all uppmuntran under studietiden. Det var också ni som fick mig att välja juridik. Ni har, på grund av detta, fått lyssna på mer ointressanta resonemang om juridik än vad som är normalt. Trots detta har ni alltid stått ut.

Det var under mina nio veckors praktik vid Lunds tingsrätt, med ett förhållandevis stort misshandelsmål, som idén till uppsatsen växte fram. Lunds tingsrätt förtjänar därför ett särskilt tack.

Lund, maj 2026

Oskar Akinder

Förkortningar

Dir.	Direktiv
Jfr	Jämför
Kap.	Kapitel
MÄ	Målsägande
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Nr	Nummer
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
TT	Tilltalad
T.ex.	Till exempel
V1	Vittne 1
V2	Vittne 2
V3	Vittne 3

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Nödvärnsrätten har varit en central del i svensk straffrätt över tid. Bestämmelser om detta fanns i såväl 1734 års missgärningsbalk som i 1864 års strafflag. Nödvärnsrätten moderniserades sedermera medelst införandet av brottsbalken år 1962.¹

Stundom uppkommer situationer där nödvärnsrätten aktualiseras och dessa föranleder inte sällan medial uppmärksamhet. Så var fallet i exempelvis Rödebymålet.² Målet illustrerar också att nödvärnsrätten är omdiskuterad, särskilt i fråga om hur långtgående den bör vara. På grund av målets mediala exponering engagerade sig enskilda på olika sidor av debatten. Den åklagare som väckte åtal i målet utsattes enligt uppgift för hot från olika håll, och dennes bil utsattes för skadegörelse.³

Detta samtidigt som bestämmelserna om nödvärn i brottsbalken har inte ändrats sedan 1994.⁴ Regeringen beslutade emellertid under hösten 2025 om att en särskild utredare skulle utreda behovet av en utökad nödvärnsrätt och, oavsett ställningstagande, lämna författningsförslag som innebär en starkare nödvärnsrätt.⁵ Detta motiverades av att bestämmelserna om nödvärn inte ändrats på 30 år och att brottsligheten och samhällets syn på den förändrats, samtidigt som det i olika sammanhang förts fram synpunkter på att nödvärnsrätten tillämpas alltför snävt och i vissa avseenden är otydlig.⁶ Det saknas dock direktiv angående att se över beviskravet eller dess tillämpning.⁷

En nödvärnssituation vara eller icke-vara är inte endast av betydelse när det gäller om någon ska dömas för ett brott eller inte. För den som döms för brott kan det få betydelse vid påföljdsbestämningen om gärningen begåtts i en nödvärnssituation. Enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken ska det vid bedömningen av straffvärdet särskilt beaktas som en förmildrande omständighet om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap. brottsbalken. Detta innebär att förekomsten av en nödvärnssituation kan medföra ett lägre straffvärde, även om den tilltalade döms för brott.

Av central betydelse för utgången i alla rättegångar är den bevisning som domstolen har att beakta. Mål där en nödvärnsinvändning framför är inte

¹ Bäcklund m.fl., Brottsbalken (1 juli 2025, JUNO), kommentaren till 24 kap. 1 § under rubriken Bakgrund.

² RH 2008:90.

³ Publikt 'Hot mot åklagare i Rödebymålet'.

⁴ Se SFS 1994:458.

⁵ Dir. 2025:82 s. 1.

⁶ Dir 2025:82 s. 3.

⁷ Jfr Dir 2025:82. Beviskravet är inte heller, vilket utvecklas nedan i avsnitt 3.5 nedan, formulerat av lagstiftaren.

undantagna detta. Hur beviskravet är formulerat följer av Högsta domstolens uttalanden i NJA 1990 s. 210. Exakt hur Högsta domstolens avgörande ska förstås, och vad det egentligen innebär, är inte helt tydligt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att bidra till att göra beviskravet vid nödvärnsinvändningar tydligare och mer lättförståeligt. För att uppnå detta har uppsatsen tre delsyften. För det första syftar uppsatsen till att, genom rättsdogmatisk metod, klarlägga hur beviskravet kommer till uttryck i rättskällorna. För det andra syftar uppsatsen till att, genom en studie av tingsrättsdomar, undersöka hur beviskravet tillämpas i underrättspraxis. För det tredje syftar uppsatsen till att, med hjälp av Bayesiansk metod, placera beviskravet i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel. Frågeställningarna är därför följande:

1. Vilket beviskrav gäller vid nödvärnsinvändningar och vad innebär det enligt gällande rätt?
2. Hur tillämpas beviskravet vid nödvärnsinvändningar i tingsrättspraxis?
3. Hur kan beviskravet, med hjälp av Bayesiansk metod, placeras i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel?

1.3 Avgränsningar

I uppsatsen har flera avgränsningar gjorts. Den första handlar om att endast svensk rätt har undersökts. Alternativet hade varit att genomföra en komparativ undersökning med andra rättsordningar, exempelvis de nordiska. Så har emellertid inte skett. Framställningen tar således sin utgångspunkt i svenska rättskällor och svensk rättstillämpning.

Uppsatsen är vidare avgränsad till bevisbördan och beviskravet vid nödvärnsinvändningar. Andra ansvarsfrihetsgrunder, såsom nöd och samtycke, behandlas inte alls. Inte heller nödvärnsexcess och putativt nödvärn behandlas utförligt, utan beskrivs kort i kapitel 2 i syfte att förstå nödvärnsregleringen som helhet. Därutöver behandlas misshandelsregleringen inte närmare. Även om uppsatsen är avgränsad till domar där åtal väckts för misshandel, är en djupare genomgång av misshandelsbrottet inte nödvändig för att förstå undersökningens upplägg eller resultat.

Rättsfallsundersökningen är avgränsad till tingsrättsdomar. Hovrättsdomar har således inte undersökts inom ramen för rättsfallsundersökningen, även om överrättspraxis från Högsta domstolen används i den rättsdogmatiska delen. Del 2 av rättsfallsundersökningen är därutöver avgränsad till mål om misshandel av normalgraden där en tilltalad och en målsägande förekommer samt

där den påstådda nödvärnssituationen avser ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp enligt 24 kap. 1 § andra stycket 1 brottsbalken. Därigenom har andra brottstyper, andra grader av misshandel, mål med flera inblandade samt övriga nödvärnssituationer lämnats utanför denna del av undersökningen. Avvägningarna bakom detta finns i avsnitt 5.2 nedan.

Uppsatsen omfattar inte heller någon systematisk undersökning av förundersökningar, åtalsbeslut eller beslut att inte väcka åtal. Analysen avser i stället de fall som faktiskt prövats av domstol.

Vad gäller bevisvärderingen i kapitel 6 har denna avgränsats så att en Bayesiansk metod använts. Om övervägandena bakom detta samt de fördelar som finns med metoden hänvisas till avsnitt 1.4.3 nedan. I uppsatsen tillämpas således inte andra bevisrättsliga metoder. I kapitel 4 beskrivs dock de allmänna utgångspunkterna för bevisvärderingen i svensk rätt som följer av rättegångsbalken, principer och doktrin.

När den Bayesianska metoden tillämpas på två tingsrättsdomar tillämpas den endast på kravet på tillräckligt stöd. Kravet på tillräcklig utredning – det s.k. robusthetskravet – undersökts inte.

1.4 Metod och material

Eftersom uppsatsen består av olika delar med olika frågeställningar har också olika metoder använts i respektive del. Dessa finns redovisade i var sitt avsnitt nedan.

1.4.1 Gällande rätt

I fastställandet av gällande rätt, vilket varit aktuellt i kapitel 2, 3 och 4, har en rättsdogmatisk metod använts. Metoden är särskilt bra att använda när det gäller att besvara frågan *vad gäller i detta fall?* Rent praktiskt innebär metoden användandet av de allmänt accepterade rättskällorna, i syfte att få svar på vad som utgör gällande rätt. Utgångspunkten är enligt metoden alltid lagtext, vilken kompletteras av rättspraxis från Högsta domstolen och uttalanden från förarbeten. Vid sidan av dessa kan doktrin användas.⁸

Eftersom metoden utgår från de allmänt accepterade rättskällorna är det av betydelse att klargöra vad som utgör en rättskälla. Vad som är en rättskälla beror på om det finns en erkänningsregel i den aktuella rättsordningen som tillerkänner källan status som rättskälla. De erkänningsregler som gäller i svensk rätt är rättsliga sedvanor.⁹ I praktiken innebär detta, att en källa får status som rättskälla om svenska jurister tillämpar källan som en rättskälla. Att tillämpa en rättskälla är emellertid inte samma sak som att hänvisa till

⁸ Kleineman (2025) s. 25.

⁹ Det framgår visserligen indirekt av 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen att ”den offentliga makten utövas under lagarna”, men det står inte explicit att lag är en rättskälla.

den. Inte heller får en källa status som rättskälla därför att den påverkar domaren.¹⁰ Att en rättskälla har auktoritet för någon innebär att reglerna i denna har handlingsskäl för denne, vilket innebär att denne ska handla efter reglerna. Det finns två olika sorters handlingskäl: auktoritetsskäl och sakskäl. Med auktoritetsskäl avses handlingsskäl på grund av härkomst, och med sakskäl avses handlingsskäl på grund av innehåll. Begreppet rättskälla kan enligt Dahlman definieras som ”*En källa vars regler utgör handlingsskäl i rättsskipningen till följd av sin härkomst i denna källa*”.¹¹

Att lagtext ges störst vikt torde vara okontroversiellt. Vad gäller användandet av lagförarbeten och rättspraxis har följande avvägningar gjorts. Lagförarbeten utgör i regel en rättskälla – i vart fall när det är fråga om propositioner och offentliga utredningar. I andra fall, t.ex. ifråga om motioner och remissvar, är rättskällevärdet mer tveksamt.¹² På grund härav har propositioner och offentliga utredningar har använts, medan motioner och remissvar inte använts. Rättspraxis utgör i regel en rättskälla. En uppdelning bör dock göras i avgöranden från Högsta domstolen (prejudikat) och avgöranden från underinstanserna. Att prejudikat utgör en rättskälla råder det ingen tvekan om.¹³ Prejudikat är formellt sett vägledande och inte bindande i svensk rätt,¹⁴ vilket innebär att de har svagare ställning i Sverige jämfört med i anglosaxiska rättsordningar.¹⁵ Rättskällevärdet av prejudikat är alltså högt, vilket gör att de ges stor betydelse i uppsatsen.

Även doktrin används i stor utsträckning, dels som ett komplement för att förstå innebörden av övriga rättskällor, dels för att behandla frågor som dessa inte ger något svar på. Det är inte helt tydligt vilken status doktrin har som rättskälla, men sannolikt varierar rättskällevärdet beroende på vilken doktrin det är fråga om. T.ex. Ekelöfs *Rättegång* behandlas regelbundet av domstolar som en rättskälla.¹⁶ I denna uppsats används emellertid även annan doktrin, eftersom flera av de frågor som behandlas – särskilt avseende beviskrav vid nödvärnsinvändningar – inte besvaras uttömmande i lagtext, förarbeten eller praxis.

Viss doktrin har använts i större utsträckning, vilket föranleder ytterligare motivering. Vid redogörelsen för nödvärnsregleringen har *Kriminalrättens grunder* använts som ett centralt stöd. Eftersom framställningen i denna del är översiktlig, ger verket – tillsammans med lagtext, förarbeten, praxis och övrig doktrin – ett fullt tillräckligt underlag. Vid behandlingen av beviskrav och bevisbörda har även *Ekelöfs Rättegång IV* använts i flera upplagor (första, sjätte och sjunde), främst för att belysa hur synen på beviskrav i brottmål

¹⁰ Dahlman (2019) s. 62 ff.

¹¹ Dahlman (2019) s. 66 f.

¹² Dahlman (2019) s. 68 f.

¹³ Dahlman (2019) s. 69.

¹⁴ Jfr t.ex. den möjlighet domstolar har att frånga prejudikat enligt NJA 1994 s. 194.

¹⁵ Dahlman (2019) s. 69 f.

¹⁶ Dahlman (2019) s. 70 f.

förändrats över tid. Den sjunde upplagan har därutöver använts i andra delar av framställningen, t.ex. avseende bevisvärdering. Slutligen har Christian Dahlmans *Beviskraft* använts, framför allt vid behandlingen av bevisvärdering i allmänhet och den Bayesianska metoden i synnerhet. Utöver dessa har doktrin av Göran Lambertz, Lars Holmgård, Torkel Gregow, Christian Diesen, Roberth Nordh, Mikael Kullberg, Jan Kleineman och Agneta Bäcklund använts.

1.4.2 Studie av underrättspraxis

I uppsatsens femte kapitel har en rättsfallsundersökning gjorts, där totalt 110 tingsrättsdomar har undersökts. Rättsfallsundersökningen består av två delar och tillvägagångssättet redovisas närmare i kapitel 5. I den första delen har de 50 senaste tingsrättsdomarna rörande misshandel där en nödvärnsinvändning aktualiserats undersökts, i syfte att ge en översiktlig bild av hur vanligt det är att nödvärnsinvändningar i praktiken vinner framgång. I den andra delen har 60 tingsrättsdomar analyserats mer ingående, varav 30 domar där rätt till nödvärn bedömts föreligga och 30 där så inte bedömts vara fallet. Denna del har utformats mer restriktivt för att möjliggöra en mer jämförbar och fördjupad analys av hur beviskravet vid nödvärnsinvändningar tillämpas i praktiken.¹⁷

Det är inte helt tydligt vilket rättskällevärde underrättspraxis har. Vissa jurister anser att underrättsavgöranden är en rättskälla, medan vissa jurister hävdar motsatsen. De flesta domare verkar dock, enligt Dahlman, behandla underrättsavgöranden som en sorts rättslig auktoritet. Tingsrättsdomar tycks emellertid ha svagare auktoritet än hovrättsdomar, men viss rättslig auktoritet har de ändå.¹⁸ Syftet med att använda underrättsavgöranden i denna uppsats är emellertid inte att fastställa gällande rätt. De används i stället som ett komplement till den rättsdogmatiska metoden, i syfte att undersöka hur det beviskrav som följer av Högsta domstolens praxis faktiskt kommer till uttryck i underinstansernas rättstillämpning. Genom studier av tingsrättsdomar blir det därmed möjligt att identifiera återkommande mönster, praktiska tillämpningsproblem och se hur beviskravet vid nödvärnsinvändningar tillämpas i praktiken.

1.4.3 Bayesiansk metod

I kapitel 4 beskrivs hur bevisvärdering kan göras med hjälp av Bayesiansk metod och i kapitel 6 tillämpas Bayesiansk metod på två tingsrättsdomar. Följande avvägningar ligger bakom detta metodval. För det första är den Bayesianska metoden den som är mest utvecklad i den internationella vetenskapliga litteraturen.¹⁹ Det är av förklarliga skäl både säkrare och enklare att använda en metod som är välutvecklad, jämfört med en som inte är det. För det andra är metoden särskilt bra att använda när det gäller att undvika tankefel.

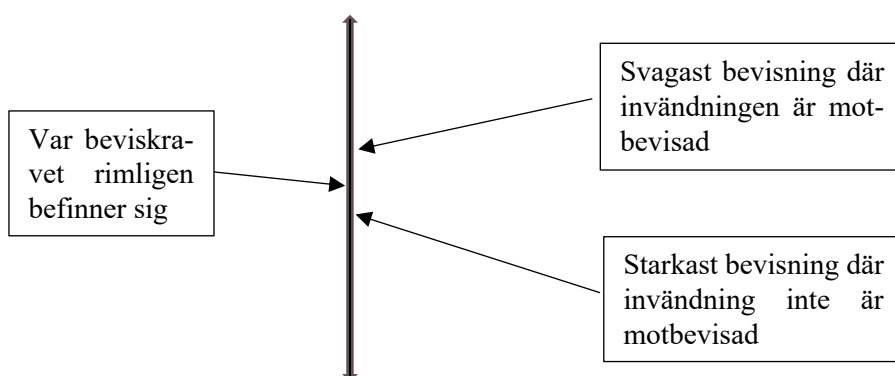
¹⁷ För en mer utförlig redogörelse för hur rättsfallsundersökningen genomförts hänvisas till avsnitt 5.1 och 5.2 nedan.

¹⁸ Dahlman (2019) s. 70.

¹⁹ Dahlman (2018) s. 20.

Tankefel förekommer inte sällan i domstolars bevisvärdering. Exempel på tankefel är *förbiseende av falsk positiv, förbiseende av ursprungssannolikhet* och *underskattande av samverkande bevisning*.²⁰ För det tredje ska en förhållandevis enkel bevisvärdering göras i kapitel sex. Bayesiansk metod kan användas på olika sätt. Man kan beräkna likelihood för ett visst bevisfakta eller på bevisningen som helhet. Man kan också göra scheman med all bevisning i ett mål, genom att använda datorprogram som *AgenaRisk*. I detta fall kommer likelihoodkvot uppskattas på bevisningen som helhet. Med Bayesiansk metod blir detta förhållandevis enkelt, varför metoden används.

Den Bayesianska metoden används för att försöka placera beviskravet vid nödvärnsinvändningar i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel. I kapitel 6 kommer därför två typfall att väljas ut, dels den där åklagaren har starkast bevisning men inte motbevisar invändningen, dels den där åklagaren har svagast bevisning men ändå motbevisar invändningen. Den likelihoodkvot som befinner sig ungefär mellan dessa två fall kan ge en viss indikation om var beviskravet befinner sig. Detta kan illustreras på följande sätt.

1.5 Forskningsläge

Vad gäller nödvärnsrätten är den i allmänhet välutredd. På området finns omfattande forskning, samt doktrin,²¹ rättspraxis och uttalanden i förarbeten. Nödvärnsrätten i dess olika former är även föremål för ett förhållandevis stort antal uppsatser på juristprogrammets olika kurser – en sökning på ”nödvärn” i LUP Student Papers, den databas där uppsatser från Lunds universitet tillhandahålls, resulterar i 38 kandidatuppsatser (kursen LAGF03) och 11 examensarbeten (kursen LAGM02).

Även beviskravet i brottmål har varit föremål för betydande utredning. Frågan har prövats av Högsta domstolen i flera avgöranden. Beviskravet har även diskuterats omfattande i doktrin och i ett relativt stort antal examensarbeten. Avseende beviskravet vid nödvärnsinvändningar synes mer systematisk forskning saknas. De uttalanden som förekommer i doktrin består i huvudsak

²⁰ Om tankefel, se Dahlman (2018) s. 319 ff.

²¹ Se t.ex. Nils Jareborg forskning, som omarbetats till bl.a. Kriminalrättens grunder, se Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 5.

av att upprepa vad Högsta domstolen kort uttalat om beviskravet. Vissa försök att tolka beviskravet och placera det i förhållande till andra etablerade beviskrav har gjorts. Christian Diesen, som var professor i processrätt på Stockholms universitet, uttalade följande om beviskravet.

”Hur detta krav förhåller sig till det gängse beviskravet skulle kräva ytterligare utredning. Frågan är därvid hur stor reduktionen av beviskravet är i det fall åklagaren ska eliminera en friande förklaring så att den framstår som ”obefogad” jämfört med en elimination ”bortom rimligt tvivel” -. Ett oprecist, men rimligt antagande är att ”framstå som obefogad” i vart fall befinner sig betydligt närmare kravet ”bortom rimligt tvivel” än kravet ”sannolikt”.²²

Uttalandet ovan är ett uttryck för det behov av ytterligare utredning som finns på området och belyser därigenom samtidigt forskningsläget.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i sju kapitel inklusive detta inledande kapitel. I det efterföljande kapitlet ges en introduktion till brottsbegreppet och dess olika delar. I samma kapitel presenteras regleringen av nödvärnsrätten, i vilken särskilt fokus ligger på när rätt till nödvärn kan aktualiseras. Därefter följer en beskrivning av vad som är tillåtet att göra för det fall rätt till nödvärn föreligger, samt om nödvärnsexcess och putativsituation.

Kapitel tre innehåller en redogörelse av bevisbördan och beviskravet i brottmål i allmänhet. Redogörelsen övergår sedan till att behandla beviskravet och bevisbördan vid nödvärnsinvändningar specifikt. I denna del presenteras såväl avgöranden från Högsta domstolen och doktrin på området. I kapitel fyra behandlas allmänna utgångspunkter för bevisvärdering samt bevisvärdering med hjälp av Bayesiansk metod. Inledningsvis redogörs för omedelbarhetsprincipen och vissa centrala begrepp, såsom rättsfakta, bevisfakta och bevis-tema samt struktural och kausal bevisning. Sedan presenteras den Bayesianska metoden.

Rättsfallsundersökningens två delar redovisas i kapitel fem. Denna består av två delar. I del 1 presenteras inledningsvis den valda metoden och sedan resultatet. Sist finns en analys av resultatet. Del 2 inleds med en presentation av den valda metoden. Sedan presenteras resultatet och i anslutning till de redovisade resultaten finns också delanalyser löpande. I kapitel sex tillämpas den Bayesianska metoden på ett två typfall. I detta kapitel beskrivs inledningsvis typfallen med tillhörande bakgrund, för att följas av en Bayesiansk uträkning på dem. Sedan har sannolikheten ex post tagits fram utifrån likelihoodkvoten från ett av typfallen.

²² Diesen (2015) s. 168.

Kapitel sju innehåller uppsatsens avslutande kommentarer. Därefter följer källförteckningen och sist de tre bilagorna där rättsfallen från excelarken finns. I dessa finns emellertid inga målnummer, utan varje tingsrättsdom har i stället getts ett nummer. Tingsrättsdomarnas målnummer finns således i en separat bilaga som inte publiceras i uppsatsen, men som kan tillhandahållas vid förfrågan till författaren.

2 Kort om brottsbegreppet och rättsliga utgångspunkter angående nödvärn

2.1 Inledning

För att närmare kunna förstå när beviskravet vid nödvärnsinvändningar aktualiseras är det av betydelse att ha en grundläggande förståelse av både brottsbegreppet och nödvärnsregleringen. Detta eftersom brottsbegreppet beskriver i vilken ordningsföljd olika frågor, med olika beviskrav, ska prövas. Även nödvärnsregleringen består av olika delar som prövas i olika steg, vilka redovisas nedan.

2.2 Brottsbegreppet

Enligt brottsbegreppet uppställs ett antal krav för att ett brott ska vara förövat och ställs schematiskt i Kriminalrättens grunder enligt följande.²³

A – REKVISIT FÖR OTILLÅTEN GÄRNING
A1 – Brottbeskrivningsenlighet
A2 – Frånvaro av rättfärdigande omständigheter
B – REKVISIT FÖR PERSONLIGT ANSVAR
B1 – Det allmänna skuldkravet
B2 – Frånvaro av ursäktande omständigheter

Brottbeskrivningsenlighet (A1) utgör steg ett i domstolens prövning. Domstolen ska då avgöra om den tilltalade genom handling eller underlåtenhet förövat en brottbeskrivningsenlig gärning. Exempel på detta är om någon tillfogat en annan kroppsskada enligt 3 kap. 5 § brottsbalken.²⁴

Domstolen har i steg två att pröva frånvaron av rättfärdigande omständigheter (A2). Detta tar sikte på att utreda om den gärning som den tilltalade begått under (A1) varit rättfärdigad. Är den rättfärdigad är den också straffri, trots att den uppfyller de i straffbestämmelsen uppställda kraven för att vara brottslig. Till de rättfärdigande omständigheterna hör att agera i nöd eller nödvärn, att agera med offentlig maktutövning, på förmans order eller med samtycke.

²³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 59.

²⁴ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 59.

Exempelvis kan en person som enligt (A1) tillfogat en annan kroppsskada (misshandel) gå fri från ansvar, eftersom gärningen utförts i nödvärn.²⁵

2.3 Nödvärn

Nödvärn regleras i 24 kap. 1 § brottsbalken. Bestämmelsen har följande lydelse.

En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.

Rätt till nödvärn föreligger mot

- 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp,*
- 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,*
- 3. den som olovligen trängt in eller försöker tränga in i rum, hus gård eller fartyg, eller*
- 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.*

En nödvärnsinvändning vinner framgång om det föreligger en nödvärnssituation och om den företagna gärningen inte är uppenbart oförsvarlig.²⁶

2.3.1 Nödvärnssituationen

Vad gäller frågan om en nödvärnssituation föreligger avgörs av 24 kap. 1 § brottsbalkens andra stycke. I denna görs en uppräkningslista i punktform av de situationer som kan aktualisera rätt till nödvärn. Dessa situationer är alternativa, vilket betyder att det räcker med att en är aktuell för att rätt till nödvärn ska föreligga. Dessa är också uttömmande, vilket betyder att rätt till nödvärn inte kan föreligga i några andra situationer än de uppräknade.²⁷

I punkten ett anges att rätt till nödvärn föreligger mot *ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom*. Ett angrepp är brottsligt endast om alla brottsförutsättningar är uppfyllda – vilket betyder att angriparen ska agera med uppsåt i de flesta fallen, eller oaktsamhet i de fall det är särskilt föreskrivet.²⁸ Eftersom en nödvärnshandling inte är brottslig föreligger ingen nödvärnsrätt gentemot någon annans nödvärnshandling. Som exempel på ett brottsligt angrepp mot egendom nämns skadegörelse. Det krävs inte heller att den som nyttjar nödvärnsrätten äger egendomen som utsätts för skadegörelse – exempelvis har en polis²⁹ nödvärnsrätt i förhållande till om den av staten ägda polisbilen utsätts för skadegörelse. Eftersom ett angrepp

²⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 208.

²⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 211.

²⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 210 f.

²⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 213.

²⁹ Även andra har rätt att vidta nödvärnshandlingar i dessa fall, se 24 kap. 5 § brottsbalken.

ska vara påbörjat eller överhängande görs sällan en tydlig gräns för när ett angrepp är påbörjat, eftersom det räcker med att angreppet är överhängande. Ett angrepp kan vara överhängande även om det inte är nära förestående.³⁰ I förarbetena anges som exempel på detta när en fartygsbefälhavare får veta att besättningen avser döda honom när fartyget ankommer till en viss plats. I detta fall är det inte nödvändigt att vänta med att vidta en nödvärnshandling till dess fartyget ankommer till platsen.³¹ Preventivt nödvärn anses dock inte vara tillåtet, eftersom det anses utgöra en olämplig avvägning mellan intresset av att den enskilde ska få freda sig mot angrepp och det motstående intresset av att minska våldsanvändningen i samhället. Gränsen mellan preventivt nödvärn och den i förarbetena beskrivna situationen med fartygsbefälhavaren är inte alldeles enkel att tydligt dra.³² Är ett angrepp avslutat, därför att angriparen är försvarslös, har gett upp eller har vänt ryggen till – föreligger ingen nödvärnsrätt. Inte heller en hämndaktion är tillåten medelst nödvärnsrätten. Den angripne kan dock efter ett angrepp är avslutat ha rätt att genomföra ett envarsgripande och bruka visst våld enligt 24 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken.³³ Ett envarsgripande får emellertid endast ske gentemot en person som begått ett brott på vilket fängelse kan följa och denne får endast gripas på bar gärning eller flyende fot. Även den som är efterlyst får gripas av envar. Därutöver ska den gripne skyndsamt överlämnas till närmaste polisman. Det våld som får utövas vid ett envarsgripande ska med hänsyn till omständigheterna vara försvarligt, enligt 10 § 1 stycket 2 och 29 §§ polislagen (1984:387). Eftersom ett lagenligt envarsgripande inte utgör ett brottsligt angrepp föreligger ingen nödvärnsrätt gentemot den som utför gripandet.³⁴

I punkten två anges att rätt till nödvärn föreligger mot *den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning*. Med uttrycket bar gärning avses att det i princip måste vara fråga om ett återtagande direkt på brottsplatsen eller att gärningsmannen kontinuerligt förföljs. Ett återtagande som sker efter ett efterföljande någon minut efter den förövade gärningen kan även det anses vara tillåtet.³⁵ Även själva återtagandet måste vara tillåtet, t.ex. på grund av reglerna om laga självtäkt. Det kan dock vara så att den som tagit egendomen uppsåtligen begår egenmäktigt förfarande enligt 8 kap. 8 § brottsbalken. I dessa fall föreligger ett pågående brottsligt angrepp och 24 kap. 1 § andra stycket punkten ett blir tillämplig.³⁶

I punkten tre anges att rätt till nödvärn föreligger mot *den som olovligen trängt in eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg*. Denna nödvärnssituation korresponderar med straffbestämmelsen om hemfridsbrott i 4 kap. 6 § första stycket brottsbalken, i vilken det straffbeläggs att olovligen

³⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 211.

³¹ SOU 1953:14 s. 395.

³² Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 210.

³³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 212.

³⁴ Jfr 24 kap. 1 § andra stycket 1 brottsbalken.

³⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 214; NJA 1994 s. 48 s. 57 i domen.

³⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 214.

tränga in i någons bostad – oavsett om det är fråga om rum, hus, gård eller fartyg. Rätt till nödvärn förutsätter dock inte att det är fråga om någons bostad. Nödvärnsrätt föreligger därför även mot vissa fall av inträngande som är kriminaliserade enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken (om olaga intrång). Kriminaliseringen i 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken sträcker sig dock något längre än nödvärnsrätten i detta avseende. Nödvärnsrätt föreligger således inte enligt denna situation mot allt straffbelagt inträngande enligt 4 kap. 6 § brottsbalken.³⁷

I punkten fyra anges att rätt till nödvärn föreligger mot *den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse*. Detta gäller även om personen med lov gått in i bostaden från början. Vid hemfridsbrott föreligger därför rätt till nödvärn, antingen enligt denna punkt eller föregående. En nödvärnsrätt uppkommer emellertid inte gentemot en hyresgäst som vägrar flytta, eftersom denne befinner sig i sin bostad.³⁸

Även den som inte är medveten om att han eller hon varit i en nödvärnssituation kan i efterhand åberopa att så var fallet. Ett exempel på detta är om A, enbart i syfte att skada, väljer att slå B. Visar det sig i efterhand att B precis skulle angripa A kan A frikännas, trots att A vid tillfället vid slaget inte var medveten om det förestående angreppet och enbart agerade i syfte att skada B.³⁹ Det krävs inte heller att den som företar nödvärnshandlingen är den som utsätts för angreppet – även andra har enligt 24 kap. 5 § brottsbalken rätt att genom samma nödvärnsrätt som den utsatte förfogar över hjälpa den utsatte. Nödvärnshjälp är således rättsenligt.⁴⁰

2.3.2 Nödvärnsgärningen och dess försvarlighet

En nödvärnshandling utgör, enligt 24 kap. 1 § första stycket brottsbalken brott endast om den med hänsyn till *angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig*. Detta innebär att nödvärnsrätten är relativ, eftersom alla medel inte är tillåtna för att avvärja ett brottsligt angrepp. Det krävs dock inte att den angripne, för det fall flera handlingsalternativ finns, väljer det mest lämpliga. Vägledande är att nödvärnshandlingen 1) *inte klart får avvika från vad som har varit behövligt* och att det 2) *inte får råda ett uppenbart missförhållande* mellan nödvärnshandlingen och den skada som angreppet hotar åsamka.⁴¹ I förarbetena uttalas att *”det för den som handlar i nödvärn finns en relativt bred marginal vid bedömmandet av om han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten”*.⁴²

³⁷ Bäcklund m.fl., Brottsbalken (1 juli 2025, JUNO), kommentaren till 24 kap. 1 § under rubriken 3. Olovligt inträngande i rum, hus, gård eller fartyg.

³⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 215.

³⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 215; Prop. 1993/94:130 s. 31.

⁴⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 216.

⁴¹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 216 f.; NJA 2009 s. 234 s. 241 i domen.

⁴² Prop. 1993/94:130 s. 69.

Vid bedömningen av *angreppets beskaffenhet* kan hänsyn tas till omständigheter hänförliga till angriparen, såsom ålder, berusningsgrad, fysisk styrka och psykiskt tillstånd – faktorer som påverkar hur farligt angreppet framstår. Även angreppets karaktär har betydelse, exempelvis om det sker plötsligt eller överraskande, liksom yttre möjlighet såsom mörker eller brist på möjlighet till hjälp från andra. Därutöver kan även den angripnes egenskaper beaktas. En person som genom utbildning eller särskild erfarenhet har bättre förutsättningar att hantera en våldssituation kan i vissa fall åläggas ett större krav på återhållsamhet. Med det *angripnas betydelse* avses att särskild hänsyn ska tas till det som angrips – det är skillnad på om det är liv eller hälsa som angrips jämfört med egendom. Det är också skillnad på värdefull egendom i förhållande till egendom som inte är värdefull. Eftersom lagtexten uttryckligen anger att *omständigheterna i övrigt* ska beaktas bör en helhetsbedömning göras och det lämnas något öppet vilka omständigheter som kan vara av relevans.⁴³

Utifrån angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt ska en försvarlighetsbedömning göras i förhållande till den företagna nödvärnshandlingen. Gärningen är följaktligen straffri under förutsättningen att den inte är uppenbart oförsvarlig. Ett sätt att uttrycka detta på är att en gärning som inte är oförsvarlig är tillåten.⁴⁴ I vissa fall kan det vara uppenbart oförsvarligt att tillgripa våld – det kan då räcka med att flytta sig åt sidan, tala om att man inte är den som angriparen tror eller upplysa angriparen om att man inte är beväpnad.⁴⁵ I NJA 1999 s. 460 klargjorde Högsta domstolen dock att en angripen kan ha rätt att stanna kvar och utöva våld i stället för att fly genom att uttala följande: ”Även om det skulle ha varit möjligt för A.K. att avlägsna sig från platsen efter det att A.G.M. försökt slå honom kan det mot den bakgrunden inte anses uppenbart oförsvarligt att A.K. i stället stannat och bemött angreppet”. Det är emellertid tveksamt om detta gäller i förhållande till om gärningsmannen är ett barn eller en psykiskt störd person. Vid försvarlighetsbedömningen ska, utöver den skada som nödvärnsgärningen riskerar medföra, även den risk som den innebär beaktas. Endast i utpräglade undantagsfall har en person rätt att uppsåtligen bruka kniv eller ett livsfarligt vapen för att freda sig. Det är dock inte uteslutet att beröva någon livet i nödvärn. Det har i sammanhanget ingen betydelse om den angripne själv, genom en förolämpning, provocerat fram angreppet eller annars försatt sig i en farlig situation.⁴⁶

2.4 Putativt nödvärn

Inom straffrätten är negativa rekvisit relativt vanliga. Rent praktiskt innebär detta att brottsligt ansvar kommer i fråga endast i de fall en omständighet inte föreligger. Så är fallet vid varje rättfärdigande undantagsregel, så också vid

⁴³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 217 f; Prop. 1993/94:130 s. 32.

⁴⁴ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 217.

⁴⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 218.

⁴⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 218.

nödvärnsinvändningar enligt 24 kap. 1 § brottsbalken. Det ska i så fall inte varit fråga om en nödvärnssituation. Det krävs i dessa fall uppsåt hos gärningsmannen för att ansvar ska komma ifråga, som enligt täckningsprincipen ska täcka även de negativa rekvisiten.⁴⁷ Om gärningsmannen misstar sig om de faktiska omständigheterna, exempelvis felaktigt tror att en nödvärnssituation föreläggat när så inte är fallet, kan det vara fråga om en putativsituation. Bedömningen sker i så fall utifrån gärningsmannens uppfattning – detta innebär dock inte alltid att en villfarelse medför att han frikänns. Ett exempel på en putativ situation är om B siktar på A med en leksakspistol och A uppfattar situationen som ett brottsligt angrepp från B. Om A utdelar ett slag mot B så pistolen faller ur handen har A begått en brottslig handling, eftersom han inte var utsatt för ett brottsligt angrepp. Vid bedömningen av A:s uppsåt utgår man dock från att A trodde att han var utsatt för ett brottsligt angrepp. Detta kan innebära att A hade rätt att agera som han gjorde, trots att en riktig nödvärnssituation inte förelåg.⁴⁸

2.5 Nödvärnsexcess

Nödvärnsexcess regleras i 24 kap. 6 § brottsbalken. Bestämmelsen har följande lydelse.

Om någon i fall där 1–5 §§ detta kapitel, 10 § polislagen (1984:387) 2 kap. 4 § eller 6 kap. 2 § kustbevakningslagen (2019:32) eller 2 kap. 3 § tullbefogenhetslagen (2024:710) är tillämplig har gjort mer än vad som medges, ska han eller hon ändå vara fri från ansvar om omständigheterna var sådana att han eller hon svårligen kunde besinna sig.

Nödvärnsexcess utgör en ursäktande omständighet (B2 ovan). Det innebär att gärningen som sådan fördöms, men att gärningsmannen inte klandras. För att nödvärnsexcess ska kunna aktualiseras krävs att gärningsmannen har haft rätt till nödvärn enligt 24 kap. 1 § brottsbalken.⁴⁹ Det krävs vidare att gärningsmannen inte hållit sig inom gränserna för det tillåtna. För nödvärn innebär detta att gärningsmannen agerat uppenbart oförsvarligt.⁵⁰ För att kunna gå fri krävs att omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig. Vid bedömningen av om gärningsmannen svårligen kunde besinna sig ska farans art, tiden för en adekvat reaktion, gärningsmannens individuella egenskaper och tillfälliga subjektiva tillstånd beaktas.⁵¹ Att den tilltalade är berusad kan beaktas.⁵² Även en gärningsman som inbillar att en nödvärnssituation

⁴⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 343.

⁴⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 344 f.

⁴⁹ Excess kan emellertid komma ifråga även när det inte är fråga om nödvärn, vilket följer av bestämmelsens ordalydelse.

⁵⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 376.

⁵¹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 377.

⁵² Jfr den s.k. rusregeln i 1 kap. 2 § andra stycket brottsbalken.

föreligger och som gjort mer än vad som var tillåtet kan gå fri från ansvar, genom putativ nödvärnsexcess.⁵³

2.6 Avslutande reflektion

För domstolar, och andra aktörer i en brottmålsrättegång, är det av central betydelse att vid prövningen av varje åtal hålla isär de olika steg som brottsbegreppet ställer upp. Detta beror på att det i de olika leden är fråga om skilda rättsliga bedömningar, som dessutom aktualiserar olika bevisfrågor och i vissa fall olika beviskrav. Det är exempelvis en sak att pröva om de objektiva och subjektiva brottsrekvisiten är uppfyllda, och en annan att pröva om en ansvarsfrihetsgrund, såsom nödvärn, förelegat. Om dessa led inte hålls isär finns en risk att prövningen blir otydlig, att fel beviskrav tillämpas eller att omständigheter som hör till ansvarsfrihetsbedömningen påverkar skuldfrågan på ett felaktigt sätt. En grundläggande förståelse för brottsbegreppets struktur är därför nödvändig för att närmare kunna analysera beviskravet vid nödvärnsinvändningar.

Nödvärnsrätten är samtidigt ett område som redan i dag framstår som förhållandevis välutrett och relativt välavvägt. Regleringen är visserligen inte helt okomplicerad, och enstaka avgöranden kan uppfattas som svårförståeliga eller mindre välavvägda. På ett övergripande plan förefaller dock nödvärnsrätten inte vara i något uppenbart behov av genomgripande reformering. En mer långtgående nödvärnsrätt riskerar dessutom att få svåröverblickbara konsekvenser. En rätt till exempelvis preventivt nödvärn skulle kunna gynna kriminella aktörer.

Dessutom finns tydliga argument för att nödvärnsrätten redan i dag är förhållandevis långtgående. För det första gäller att den som befinner sig i en nödvärnssituation går fri från ansvar, så länge gärningen inte är uppenbart oförsvarlig, vilket innebär en hög tröskel för straffansvar. Som jämförelse uppställer nödbestämmelsen i 24 kap. 4 § brottsbalken endast att gärningen inte får vara oförsvarlig. För det andra krävs det inte alltid att någon faktisk nödvärnssituation objektivt sett förelegat. Även i fall av putativt nödvärn kan ansvarsfrihet inträda, om den tilltalade felaktigt uppfattat situationen som ett nödvärnsfall. För det tredje kan även en i och för sig uppenbart oförsvarlig gärning i vissa fall ursäktas genom nödvärnsexcess, om omständigheterna varit sådana att den angripne svårligen kunnat besinna sig.

⁵³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 378 f.

3 Bevisbörda och beviskrav

3.1 Inledning

Två centrala begrepp inom processrätten är *bevisbörda* och *beviskrav*. Med *bevisbörda* avses att en part har att förebringa tillräckligt stark bevisning rörande ett visst rättsfaktum för att detta ska kunna läggas till grund för domen.⁵⁴ Med *beviskrav* avses hur stark denna bevisning måste vara för att bevisbördan ska anses fullgjord.⁵⁵

3.2 Bevisbördan i brottmål

Bevisbördan i brottmål följer i allmänhet inte av lag. I brottmålsprocessen åligger den åklagaren. Om detta är praxis, förarbeten och doktrin ense om.⁵⁶ Bevisbördans placering hänger samman med oskyldighetspresumtionen, som slås fast i artikel 6.2 i europakonventionen⁵⁷, i vilken följande framgår: ”*Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.*” Detta innebär att den tilltalade ska betraktas som oskyldig innan tillräcklig bevisning lagts fram mot honom.⁵⁸

I vissa fall är bevisbördan omkastad och åligger i stället den tilltalade. Så är fallet vid förtalsbrott enligt 5 kap. 1 § brottsbalken och 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen. I dessa fall måste den tilltalade visa att den lämnade uppgiften är sann eller att han hade skälig grund för den, vilket framgår uttryckligen av lagtexten.

Stundtals görs en uppdelning mellan *äkte bevisbörda* och *falsk bevisbörda*, såväl inom civilprocessrätten som i brottmålsprocessen. Med äkte bevisbörda avses en parts bevisskyldighet. När denne uppfyllt sin bevisbörda övergår den till motparten. För att motparten inte ska förlora målet behöver denne framföra bevisning, trots att bevisbördan inte åligger denne. Motparten har då getts en falsk bevisbörda.⁵⁹ I brottmål innebär detta att en tilltalad kan behöva förebringa bevisning för att frikännas, det vill säga ges en falsk bevisbörda, i de fall åklagaren uppfyllt den äkte bevisbördan.

I 35 kap. 4 § rättegångsbalken, som gäller vid både brottmål och tvistemål, finns en regel om verkan av en parts passivitet som bevis. Paragrafen stadgar att domstolen med hänsyn till allt som förekommit prövar vilken verkan bland

⁵⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 79.

⁵⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 81.

⁵⁶ SOU 1938:44 s. 379; Dahlman (2018) s. 63; NJA 2023 s. 29 p. 11.

⁵⁷ Värt att notera dock är att europakonventionen inte gällde som svensk lag förrän den infördes 1995 genom Lag (1994) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Den ratificerades emellertid av Sverige 1952. Numera gäller även enligt 2 kap. 19 § regeringsformen att lag eller föreskrift inte får meddelas i strid med europakonventionen.

⁵⁸ Dahlman (2018) s. 63.

⁵⁹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 87 f.

annat en parts underlåtenhet att besvara en framställd fråga får som bevis. Som passivitet räknas, förutom underlåtenhet att besvara en framställd fråga också utevaro eller underlåtenhet att fullgöra något i rättegången enligt domstolens beslut. I brottmål har den tilltalade å ena sidan ingen skyldighet att medverka i utredningen mot sig själv, vilket följer av bland annat artikel 6 i europakonventionen. Den tilltalades tystnad får inte läggas till grund för en fällande dom. Att genomgående vägra besvara frågor ska sålunda inte tillmätas bevisverkan. Å andra sidan kan bedömningen bli en annan om det är en viss fråga den tilltalade vägrar besvara och frågan är av ett sådant slag att den rimligen kan besvaras. I så fall kan ett uteblivet svar tillmätas bevisvärde. Detta innebär att den enskilde åläggs en *förklaringsbörda*.⁶⁰

3.3 Bevisbördan vid nödvärnsinvändningar

Åklagaren har i princip bevisbördan för avsaknaden av rättfärdigande omständigheter.⁶¹ Detta innebär i dessa fall att åklagaren har bevisbördan för att rätt till nödvärn inte förelegat, vilket fastställts av Högsta domstolen genom följande uttalande: *"Det är helt klart att åklagaren måste bevisa att nödvärn inte har förelegat för att ett åtal ska kunna bifallas"*.⁶² I förarbetena till nödvärnsbestämmelsen ändring från 1994 uttalas även följande: *"Den grundläggande principen är och skall vara att det är åklagaren som skall styrka att den tilltalade inte handlat i nödvärn"*.⁶³

Den tilltalade måste emellertid inte invända att han befunnit sig i en nödvärns-situation för att åklagarens bevisbörda ska inträda. Den tilltalade saknar alltså en åberopsbörda motsvarande vad en part kan åläggas i ett tvistemål. Även utan en invändning kan omständigheterna vara sådana att åklagaren måste bevisa att rätt till nödvärn inte förelegat, men det krävs dock att omständigheterna ger stöd för det. I vissa fall uppkommer stundom svåra gränsdragningar, där omständigheterna visserligen ger stöd för att rätt till nödvärn kan ha förelegat, men den tilltalade gör ingen invändning om detta. Lämpligt är emellertid att rätten vid osäkerhet, genom materiell processledning, väcker frågan om hur parterna ser på om en ansvarsgrund förelegat.⁶⁴

3.4 Beviskravet i brottmål

I brottmål tillämpas, beroende på den aktuella situationen och vad som prövas, olika beviskrav. Är det fråga om häktning följer beviskravet uttryckligen av lag, enligt följande. 24 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken föreskriver att personen ska vara misstänkt *som på sannolika skäl* för att häktning ska kunna ske. Sannolika skäl har förtydligats i äldre förarbeten och innebär att de

⁶⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 35.

⁶¹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 268.

⁶² NJA 1990 s. 210 s. 216 i domen. Se vidare NJA 1969 s. 425, NJA 1970 s. 58, NJA 1971 s. 442, NJA 1978 s. 356 och NJA 1990 s. 370.

⁶³ Prop. 1993/94:130 s. 30.

⁶⁴ Holmgård (2024) s. 102 f.

föreliggande omständigheterna måste vara sådana, att de vid en objektiv bedömning får misstankarna att framstå som berättigade.⁶⁵ Är det i stället fråga om häktning enligt 24 kap. 3 § rättegångsbalken (s.k. utredningshäktning), gäller istället att personen ska vara *skäligen misstänkt*. *Skäligen misstänkt* är ett lägre beviskrav än *sannolika skäl*.⁶⁶

Beviskravet för att ett åtal ska vara styrkt följer inte av lag. Av Högsta domstolens praxis framgår emellertid att *det ska vara ställt utom rimligt tvivel* att den åtalade är skyldig till den åtalade gärningen.⁶⁷ Dahlman har framfört att *ställt bortom rimligt tvivel* är ett bättre sätt att uttrycka beviskravet på, eftersom beviskravet är en punkt på en skala som åklagarens bevisning måste passera.⁶⁸ Enligt beviskravets ordalydelse finns alltså ett visst utrymme för tvivel, förutsatt att det är rimligt. Gregow har beskrivit beviskravet så att det praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den tilltalade är oskyldig.⁶⁹

I doktrin har beviskravet *ställt utom rimligt tvivel* kvantifierats till procent. Enligt äldre doktrin framgår att ”För de svåraste brotten måste man fodra avsevärt mer än 95 % sannolikhet för att fälla...”.⁷⁰ Nyare doktrin anger emellertid att ”Numeriska tal används inte, t.ex. 95 % sannolikhet”⁷¹, vilket framstår som motsägelsefullt. Enligt Lambertz och Diesen krävs 98 % sannolikhet för bevisemat givet den föreliggande bevisningen för att beviskravet (kravet på tillräckligt stöd, se nedan) ska vara uppfyllt.⁷² Detta innebär dock inte att 98 % av de som döms är skyldiga och 2 % av de som döms är oskyldiga.⁷³

Beviskravet *ställt utom rimligt tvivel* består av två kumulativa krav, som bör skiljas från varandra.⁷⁴ Det första kravet är ett krav på tillräckligt stöd och det andra kravet är ett krav på tillräcklig utredning. Kravet på tillräckligt stöd innebär att den utredning av omständigheterna i målet ger tillräckligt stöd åt huvudtemat (gärningsbeskrivningen). Detta kan jämföras med kravet på tillräcklig utredning, som innebär att utredningen i målet är tillräcklig. Att utredningen är tillräcklig handlar om avsaknaden av bevis som hade kunnat ändra bevisläget.⁷⁵ Diesen skiljer på dessa krav genom att beskriva det första som

⁶⁵ SOU 1938:44 s. 298.

⁶⁶ Prop. 1986/87:112 s. 90 f.

⁶⁷ NJA 1980 s. 725; NJA 1982 s. 164.

⁶⁸ Dahlman (2018) s. 133.

⁶⁹ Gregow (1996) s. 510.

⁷⁰ Ekelöf & Boman (1992) s. 117 fotnot 190.

⁷¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 151.

⁷² Diesen (2015) s. 146 f; Lambertz (2009) s. 4. Enligt Dahlman (2018) s. 156 ligger robusthetskravet förmodligen något lägre, t.ex. kring 95 %.

⁷³ Dahlman (2018) s. 142 f.

⁷⁴ Anledningen till att beviskravet består av två kumulativa krav är att två grundläggande värden i rättsskipningen ska tillfredsställas: acceptabel separation och acceptabel separation, se Dahlman (2018) s. 135 f och 138.

⁷⁵ Dahlman (2018) s. 134; Jfr SOU 2013:17 s. 221. Detta beskrivs ibland som ett krav på att utredningen ska vara tillräckligt robust.

ett beviskrav och det andra som ett utredningskrav.⁷⁶ Enligt Dahlman är detta språkbruk inte optimalt, eftersom det andra kravet också är ett beviskrav, i den meningen att det är ett krav som ställs på bevisningen. Dahlman förordar därför istället att benämna dessa som krav på tillräckligt stöd och tillräcklig utredning.⁷⁷ Detta innebär att det i målet kan finnas tillräckligt stöd för att den tilltalade är skyldig till det som påstås i gärningsbeskrivningen, men att den tilltalade frikänns eftersom utredningen är otillräcklig.⁷⁸

Stundom uppkommer frågan om beviskravet *ställt utom rimligt tvivel* är det samma vid olika typer av brott eller om det är differentierat. Det är dock en viktig skillnad mellan att beviskravet är differentierat enligt gällande rätt och om beviskravet tillämpas differentierat av domstolar. Man bör också skilja på frågorna om beviskravet är differentierat och om det bör vara differentierat.⁷⁹ I NJA 2009 s. 447 uttalade Högsta domstolen följande.

För en fällande dom i ett mål om sexualbrott krävs liksom i brottmål i övrigt⁸⁰ att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.⁸¹

Uttrycket ”liksom i brottmål i övrigt” talar mycket starkt för att beviskravet inte är differentierat enligt gällande rätt. Det går samtidigt att hävda att vad som är rimligt tvivel varierar beroende på hur allvarligt brottet är. Enligt doktrinen är beviskravet emellertid differentierat⁸² på så sätt att desto grövre brottet är, desto mer bevisning krävs.⁸³ Även undersökningar av underrättsdomar har visat att beviskravet kan tillämpas differentierat vid olika typer av brott.⁸⁴

3.5 Beviskravet vid nödvärnsinvändningar

3.5.1 Praxis

I svensk rätt var det länge oklart om beviskravet var sänkt beträffande ansvarsfrihetsgrunder.⁸⁵ I NJA 1968 s. 425 anförde Högsta domstolen

⁷⁶ Diesen (2015) s. 179 f.

⁷⁷ Dahlman (2018) s. 134. Kravet på tillräcklig utredning kallas ibland för robusthetskravet.

⁷⁸ Dahlman (2018) s. 135.

⁷⁹ Dahlman (2018) s. 164.

⁸⁰ Min understrykning.

⁸¹ NJA 2009 s. 447 I s. 456 i domen.

⁸² Dahlman (2018) s. 165.

⁸³ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 154.

⁸⁴ Se t.ex. Dahlman & Korths-Aspegren (2018) s. 331. I dessa fall krävdes det dock mindre bevisning för att dömas för våldtäkt jämfört med olaga hot, vilket innebär att desto grövre brott det var fråga om, desto mindre bevisning krävdes för att nå upp till beviskravet. Doktrin brukar förutsätta det motsatta.

⁸⁵ Diesen (2015) s. 167.

emellertid att den tilltalades uppgift om att en nödvärnssituation ”ska tas för god såvida den ej vederlagts av omständigheterna i målet”.⁸⁶

Nedan behandlas ett antal centrala avgöranden från Högsta domstolen avseende beviskravet vid nödvärnsinvändningar. Av dessa ges NJA 1990 s. 210 ett något större utrymme, eftersom avgörandet utgör det centrala prejudikat som oftast hänvisas till i såväl doktrin som underrättspraxis.

3.5.1.1 *NJA 1990 s. 210*

I NJA 1990 s. 210 prövade Högsta domstolen frågan om beviskravet och bevisbördan vid nödvärnsinvändningar. I målet stod F.H tilltalad för bland annat grov misshandel på M.N. Åklagaren påstod att F.H skurit M.N med en kniv eller annat skarpeggat föremål i ansiktet och på halsen, vilket orsakat tre blödande sår – ett cirka sju centimeter långt, ett cirka sex centimeter långt och ett två till tre centimeter långt. F.H erkände gärningen som sådan, men invände att han handlat i nödvärn. Han gjorde också gällande att, för det fall han agerat uppenbart oförsvarligt, var det fråga om att han svårligen kunnat besinna sig (s.k. nödvärnsexcess).⁸⁷

Tingsrätten fann det i målet utrett att F.H med en kniv eller liknande föremål orsakat M.N de tre sår. Eftersom inget vittne sett F.H vifta med kniven mot M.N, kunde tingsrätten inte fastslå att han haft avsiktsuppsåt, men givet vad F.H själv uppgett om händelsen bedömde tingsrätten att F.H agerat med likgiltighetsuppsåt, varför han gjort sig skyldig till misshandel.⁸⁸ Tingsrätten fastslog emellertid att det var utrett att F.H förföljts av M.N och en person till och att någon form av tumult uppstått senare. Ett vittne, I.N, uppgav att M.N och den andra personen agerat aggressivt mot F.H och angripit honom, medan M.N och den andra personens vittnesmål varit svävande och undvikande i detta avseende. På grund av detta bedömde tingsrätten att F.H befunnit sig i en nödvärnssituation, men att agerandet varit uppenbart oförsvarligt, eftersom det fanns mycket stora risker förenade med att vifta med en kniv mot M.N:s ansikte.⁸⁹ Tingsrätten prövade senare om situationen varit sådan att F.H svårligen kunnat besinna sig. Tingsrätten fastslog att F.H uppgett att han varit mycket rädd och haft fog för att anta att han skulle utsättas för en misshandel när M.N och den andra personen kom mot honom. Tingsrätten bedömde dock inte att händelseförloppet varit så snabbt och akut att han inte skulle kunnat besinna sig i sådan grad att han undvikit att knivskära M.N i ansiktet. F.H

⁸⁶ Diesen (2015) s. 168.

⁸⁷ NJA 1990 s. 210 s. 210 i domen.

⁸⁸ NJA 1990 s. 210 s. 212 i domen.

⁸⁹ NJA 1990 s. 210 s. 212 f i domen.

dömdes därför för grov misshandel.⁹⁰ Hovrätten ansåg att utredningen inte gav dem anledning att frånga tingsrättens bedömning av ansvarsfrågan.⁹¹

Högsta domstolen gör i målet inledningsvis ett antal uttalanden om bevisbördans placering historiskt.⁹² Vad gäller beviskravet vid nödvärnsinvändningar görs flera uttalanden. Det konstateras inledningsvis att det enligt doktrin bedömts tvivelaktigt om man vid nödvärnsinvändningar bör upprätthålla lika höga krav på bevisningens styrka som vid den åtalade gärningen. Högsta domstolen uttalar därefter följande om beviskravet.

Under senare år har HD vid flera tillfällen formulerat beviskravet beträffande den åtalade gärningen så att den tilltalades skuld måste vara ställd utom rimligt tvivel (se bla NJA 1980 s 725 och 1982 s 164). Självfallet kan ett så högt ställt krav i praktiken vara mycket svårt att fullgöra vid vissa nödvärnsinvändningar, särskilt när situationen är sådan att det skall bevisas att någonting inte har inträffat. I detta läge passar inte en sådan formulering av beviskravet. Om exempelvis en misshandel ägt rum på en enslig plats kunde invändningen om nödvärn inte sällan bli omöjlig att vederlägga. Vad som då bör krävas av åklagaren är snarare att han förebringar så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad, vilket många gånger kan framgå redan av den allmänna situation där handlingen företagits; samma beviskrav bör här ställas på åklagaren vid den förut berörda invändningen att den tilltalade svårligen kunnat besinna sig.⁹³

Högsta domstolen bedömde slutligen att F.H befunnit sig i en nödvärnssituation, men att han agerat uppenbart oförsvarligt. Med hänsyn till att F.H utsatts för en misshandel tidigare och att det saknades någon anledning att betvivla att F.H varit mycket rädd och fruktade att bli utsatt för en allvarlig misshandel, ansåg Högsta domstolen dock att han svårligen inte kunnat besinna sig. F.H frikändes därför.⁹⁴

3.5.1.2 NJA 2005 s. 237

I NJA 2005 s. 237 prövade Högsta domstolen på nytt ett åtal som innefattade en nödvärnsinvändning, i förhållande till om en nödvärnssituation förelegat, om den tilltalade agerat uppenbart oförsvarligt och om den tilltalade i så fall svårligen kunnat besinna sig. Högsta domstolen fastslog att beviskravet är detsamma som i NJA 1990 s. 210, det vill säga att vad som bör krävas av åklagaren är *att han förebringar så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad* och att detta var något som kunde framgå

⁹⁰ NJA 1990 s. 210 s. 213 f i domen. En nämndeman var dock skiljaktig och ansåg dock att situationen var sådan att han svårligen kunnat besinna sig.

⁹¹ NJA 1990 s. 210 s. 214 f i domen.

⁹² Om detta, se rubrik ovan.

⁹³ NJA 1990 s. 210 s. 216 i domen.

⁹⁴ NJA 1990 s. 210 s. 218 i domen.

redan av den allmänna situationen, samt att samma beviskrav gällde i förhållande till att den tilltalade svårligen kunnat besinna sig.⁹⁵

3.5.1.3 NJA 2019 s. 347

I målet, som handlar om ett åtal angående sexualbrott mot barn, gör Högsta domstolen ett antal uttalanden om bevisbördan, beviskraven och bevisvärderingen i straffprocessen. Högsta domstolen påpekar att bevissvårigheter för åklagaren normalt inte medför att beviskravet för att ett åtal ska vara styrkt sänks. Ett undantag till detta är emellertid att åklagaren, vid nödvärnsinvändningar, har ett sänkt beviskrav. Åklagaren ska då förebringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad. Denna sänkning motiveras med att åklagaren ska bevisa att något inte inträffat.⁹⁶

3.5.2 Doktrin

Nedan redogörs för hur doktrin behandlar beviskravet vid nödvärnsinvändningar. Det kan konstateras att frågan inte sällan behandlas relativt översiktligt i doktrinen. I viss doktrin förs mer välutvecklade resonemang om beviskravet varierar beroende på vilka bevissvårigheter åklagaren kan ha. Mot denna bakgrund har vissa framställningar getts ett något större utrymme än andra. I de fall där mindre skillnader i författarnas ordval eller formuleringar bedömts ha betydelse för förståelsen av deras ståndpunkter har blockcitat använts. Doktrinavsnittet syftar därmed inte endast till att återge gällande uppfattningar, utan även till att identifiera eventuella nyansskillnader i hur beviskravets innebörd beskrivs och i vilken utsträckning det finns stöd för ett anpassat beviskrav beroende på de aktuella omständigheterna.

I äldre doktrin,⁹⁷ som visserligen är från 1992 men som inte berör NJA 1990 s. 210, uttalar Ekelöf och Boman följande. ”Påstår den tilltalade i ett misshandelsmål att hanhandlat i nödvärn och kan det ej med säkerhet utredas hur härmed förhåller sig, skall åtalet ogillas. Men åtminstone mig förefaller det tvivelaktigt, om man härvidlag bör upprätthålla lika höga krav på bevisningens styrka som för den åtalade gärningen.”⁹⁸

Enligt nyare doktrin⁹⁹ framgår emellertid av Högsta domstolens domskäl att beviskravet endast sänks vid dessa nödvärnsinvändningar, när det är svårt för åklagaren att motbevisa den, till exempel då en misshandel ägt rum på en enslig plats. Det kan vara så att två personer på nära håll bevittnat händelsen och en uppgett vissa saker som talar att en nödvärnssituation förelegat, samtidigt som den uppgett vissa saker som talar för att nödvärnssituation inte förelegat. I dessa fall kan man tänka sig att en nödvärnsinvändning inte framstår som obefogad men att den inte vederlagts på så sätt som krävs enligt

⁹⁵ NJA 2005 s. 237 s. 245 f i domen.

⁹⁶ NJA 2019 s. 347 punkt 18.

⁹⁷ Ekelöf & Boman (1992).

⁹⁸ Ekelöf & Boman (1992) s. 121. Samma skrivning återfinns i Ekelöf (1963) s. 116 f.

⁹⁹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009).

beviskravet ställt utom rimligt tvivel. I dessa fall ska åtalat ogillas.¹⁰⁰ Enligt samma doktrin gäller sålunda det av Högsta domstolen uppställda beviskravet i NJA 1990 s. 210 inte vid alla nödvärnsinvändningar.¹⁰¹

Holmgård uttalar sig om beviskravet vid nödvärnsinvändningar enligt följande.

*Beviskravet på åklagaren är inte att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att en nödvärnssituation inte förelegat. Det räcker enligt flera rättsfall, bl.a. NJA 1990 s. 210, att åklagaren förebringar så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad. Detta kan många gånger framgå redan av den allmänna situationen där handlingen företagits. Samma beviskrav gäller enligt rättsfallet även vid invändningen att den tilltalade svårliken kunnat besinna sig. Det låga beviskravet hänger samman med svårigheten att bevisa något som inte inträffat.*¹⁰²

Holmgård berör inte ovan om beviskravet är sänkt generellt vid nödvärnsinvändningar eller endast vid de gånger åklagaren möter bevissvårigheter. Vidare beskriver Holmgård beviskravet som *det låga beviskravet*. Att beviskravet är reducerad i förhållande till ställt utom rimligt tvivel är naturligtvis självklart sett till uttalandena från Högsta domstolen, men sättet att uttrycka sig på kan indikera att det är ännu lägre ställt i jämförelse med vad Diesen uttalar nedan.

Även Diesen fastslår att åklagaren ska förebringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad. Han menar dock att formuleringen ”invändning” är olycklig, eftersom den felaktigt implicerar att den tilltalade har en åberopsbörda.¹⁰³ Han berör emellertid inte om beviskravet endast sänks vid de nödvärnsinvändningar som är svåra för åklagaren att motbevisa eller om sänkningen av beviskravet gäller oavsett bevisläge. Han uttalar även följande om beviskravet.

*”Hur detta krav förhåller sig till det gängse beviskravet skulle kräva ytterligare utredning. Frågan är därvid hur stor reduktionen av beviskravet är i det fall åklagaren ska eliminera en friande förklaring så att den framstår som ”obefogad” jämfört med en elimination ”bortom rimligt tvivel” -. Ett oprecist, men rimligt antagande är att ”framstå som obefogad” i vart fall befinner sig betydligt närmare kravet ”bortom rimligt tvivel” än kravet ”sannolikt”.*¹⁰⁴

¹⁰⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 155.

¹⁰¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 155 fotnot 279.

¹⁰² Holmgård (2024) s. 181.

¹⁰³ Diesen (2015) s. 168; Jfr 17 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken.

¹⁰⁴ Diesen (2015) s. 168.

Kullberg formulerar beviskravet enligt följande: *Den tilltalades invändning måste framstå som obefogad för att åklagaren ska lyckas motbevisa invändningen.*¹⁰⁵

Även Nordh konstaterar att det i allmänhet är svårare att bevisa att någonting inte inträffat än att någonting inträffat, vilket motiverar en bevislättning för åklagarens del när det gäller nödvärnsinvändningar. Beviskravet formuleras även här som att åklagaren ska förebibringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad.¹⁰⁶ Han uttalar även följande.

*Man bör naturligtvis vara försiktig med att dra någon slutsats av att Högsta domstolen i de båda sistnämnda rättsfallen¹⁰⁷ inte har gjort motsvarande förhåll som i äldre avgöranden om när en bevislättning kan framstå som motiverad. Min erfarenhet är dock att underrätterna använder sig av det lägre beviskravet som en generell regel när man ger uttryck för om en invändning om ansvarsfrihetsgrund ska beaktas eller inte. Enligt min mening bör en bevislättning knytas till typsituationer där det föreligger särskilda bevissvårigheter och inte generellt till rekvisit i rättsregler. Ett sätt att förena praxis rörande beviskravet för ansvarsfrihetsgrunder med ett sådant synsätt är att inte låta lokutionen ”framstår som obefogad” motsvara ett och samma beviskrav, utan låta beviskravet variera med de bevissvårigheter som typiskt sett föreligger i det enskilda fallet. Högsta domstolens motiveringar i mål där frågan om nödvärn har prövats motsäger inte en sådan innebörd av lokutionen.*¹⁰⁸

Nordh framhåller avslutningsvis att åklagaren i dessa fall åtnjuter en bevislättning, men att Högsta domstolen inte preciserat hur stor bevislättningen är jämfört med det normala beviskravet i brottmål. Bevislättningen bör dock, enligt Nordh, variera beroende på vilka bevissvårigheter som föreligger.¹⁰⁹

I äldre doktrin konstaterar Nordh att bevislättningen tveklöst gäller i mål som präglas av särskilda bevissvårigheter, exempelvis vid en åtal för mord, där den tilltalade invänder att han handlat i nödvärn och det saknas muntlig bevisning utöver den tilltalades berättelse. Det är dock oklart om det sänkta

¹⁰⁵ Kullberg (2018) s. 72.

¹⁰⁶ Nordh (2019) s. 48 f.

¹⁰⁷ NJA 2004 s. 692 (skattebrott), dock samma bevislättning som vid nödvärn och NJA 2009 s. 234 (nödvärn).

¹⁰⁸ Nordh (2019) s. 50.

¹⁰⁹ Nordh (2019) s. 50 f.

beviskravet gäller oavsett bevisläge. Det finns dock – enligt Nordh – en tendens hos underrätterna att tillämpa bevislättningen enhetligt.¹¹⁰

Ett blankt påstående om nödvärn, som inte åtföljs av en berättelse som konkretiserar den påstådda nödvärnssituationen, bör kunna lämnas utan avseende. Så snart den tilltalade däremot lämnat en berättelse som inte framstår som uppenbart verklighetsfrämmande, åvilar det åklagaren att lägga fram sådan bevisning att invändningen framstår som obefogad. Detta kan ske antingen genom att det motbevisas att någon nödvärnssituation förelegat eller genom att det visas att den tilltalade handlat uppenbart oförsvarligt. En konsekvens av detta är att det i vissa fall, exempelvis efter ett slagsmål utan utomstående vittnen, inte går att fälla någon av de inblandade till ansvar. Vad som bör krävas av åklagaren är således att denne förebringar så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad.¹¹¹

3.6 Frågeställning 1 – analys

Det är i brottmålsprocessen av stor betydelse att skilja på de olika beviskraven som kan aktualiseras. Vid en jämförelse med civilrättsliga tvistemål finns något färre beviskrav och bevisbörderegler i brottmålsprocessen – men de som finns är alltså direkt avgörande för målens utgång. Vem bevisbördan åligger och vilket beviskrav som gäller är genomgående förhållandevis välutrett och tydligt. Så är fallet oavsett om det är fråga om häktning, om ett åtal ska vara styrkt eller om en nödvärnsinvändning ska anses motbevisad.

Vad gäller nödvärnsinvändningar är det tydligt att åklagaren har bevisbördan för att motbevisa dessa. Eftersom åklagaren i dessa fall har att bevisa att någonting inte inträffat förefaller det rimligt att beviskravet är sänkt i förhållande till det som normalt sett gäller om ett åtal ska vara styrkt. Beviskravet framstår inledningsvis som välutrett och det är tveklöst så att *åklagaren ska förebringa så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad*. Detta kan knappast ifrågasättas. Även innan Högsta domstolen i NJA 1990 s. 210 tydligare klargjorde exakt hur detta beviskrav skulle formuleras, var det ändå i någon mån lägre än det vanliga beviskravet i brottmål.

Exakt hur mycket lägre detta beviskrav är i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel är inte helt tydligt. Enligt Diesen är detta beviskrav betydligt närmare ställt utom rimligt tvivel än sannolikt, men han påpekar samtidigt att detta antagande är oprecist och i behov av ytterligare utredning. Holmgård har, å sin sida, valt att benämna beviskravet som *det låga beviskravet*, vilket är en indikation på att beviskravet inte nödvändigtvis är närmare sannolikt än ställt utom rimligt tvivel, men att det möjligen befinner sig något lägre än vad Diesen påstår. En jämförelse med beviskravet ställt utom rimligt tvivel är

¹¹⁰ Nordh (2011) s. 63.

¹¹¹ Bäcklund m.fl., Brottsbalken (1 juli 2025, JUNO), kommentaren till 24 kap. 1 § under rubriken Bevisning.

emellertid aldrig enkel att göra. Detta eftersom det finns omständigheter som pekar på att beviskravet ställt utom rimligt kan vara differentierat och att vad som är rimligt tvivel kan variera beroende på vilken typ av mål det är fråga om.

Därutöver uppkommer frågan om detta sänkta beviskrav endast gäller om åklagaren möter bevissvårigheter, som i de fall händelsen ägt rum på en enslig plats med få eller inga vittnen, eller om den alltid gäller oavsett bevisläge. Viss doktrin, exempelvis *Rättegång häfte IV*, har i flera upplagor resonerat om att beviskravet endast är sänkt då åklagaren möter bevissvårigheter. Nordh har emellertid utvecklat resonemanget ytterligare och menar att bevislättningen inte nödvändigtvis bör förstås som ett enhetligt och generellt lägre beviskrav i varje enskilt fall. I stället menar han att ”framstår som obefogad” kan ges olika innebörd beroende på vilka bevissvårigheter som typiskt sett föreligger i den aktuella situationen. Ett sådant synsätt innebär att beviskravet visserligen formuleras på samma sätt, men att dess praktiska innehåll kan variera beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

Övrig doktrin har inte berört den frågan alls. Den doktrin som behandlar detta har dock resonerat utifrån vad Högsta domstolen uttalat i NJA 1990 s. 210. Det är därför av betydelse att närmare analysera exakt vad det är Högsta domstolen egentligen uttalar i domskälen. I målet är det inledningsvis tydligt att Högsta domstolen motiverar det sänkta beviskravet med att åklagaren ska bevisa att någonting inte ägt rum, exempelvis en misshandel. Detta exemplifieras sedermera i domen med en situation där en misshandel ägt rum på en enslig plats.

Det kan i detta sammanhang diskuteras om Högsta domstolens exempel med en enslig plats ska förstås som ett uttryck för att det sänkta beviskravet endast gäller i sådana situationer där åklagaren möter särskilda bevissvårigheter, eller om exemplet snarare endast syftar till att illustrera varför beviskravet ställt utom rimligt tvivel skulle vara mindre lämpligt i just denna typ av frågor. Enligt min mening talar övervägande skäl för det senare. Högsta domstolen anger först den principiella motiveringen för bevislättningen, nämligen att åklagaren i dessa fall har att bevisa att någonting inte inträffat. Först därefter ges exemplet med den ensliga platsen. Domskälen är därmed naturligtast att förstå så, att den ensliga platsen inte utgör ett krav för att det sänkta beviskravet ska aktualiseras, utan endast ett illustrativt typexempel på de bevissvårigheter som kan uppkomma när ett negativt sakförhållande ska motbevisas.

Denna tolkning får även visst stöd av senare praxis. I NJA 2005 s. 237 upprepade Högsta domstolen i allt väsentligt formuleringen från NJA 1990 s. 210 utan att knyta den till någon särskild typ av bevissituation. Än tydligare är NJA 2019 s. 347, där Högsta domstolen uttryckligen framhåller att nödvärnsinvändningar utgör ett undantag från huvudregeln att bevissvårigheter normalt inte sänker beviskravet, just eftersom åklagaren i dessa fall har att bevisa

att någonting inte inträffat. Inte heller där knyts undantaget till att vissa särskilda bevissvårigheter måste vara för handen i det enskilda fallet. Detta talar starkt för att sänkningen av beviskravet är generell i nödvärnssituationer och inte beroende av om händelsen ägt rum på en enslig plats eller under andra särskilt bevissvaga förhållanden.

Det tycks vara helt klart att sänkningen motiveras med att åklagaren ska bevisa att någonting inte inträffat, vilket är rimligt. Det är samtidigt viktigt att beviskravet inte placeras så pass lågt att risken för felaktiga fällande domar blir för stor. Sänkningen står inte heller, enligt mig, i strid med rätten till rättvis rättegång. Tvärtom framstår det som väl förenligt med oskyldighetspresumptionen att inte upprätthålla ett sådant beviskrav att en nödvärnsinvändning i praktiken skulle bli omöjlig att motbevisa i vissa återkommande situationer, samtidigt som åklagaren alltså måste förebringa en sådan mängd bevisning att invändningen framstår som obefogad. Det är alltså inte fråga om att bevisbördan förskjuts till den tilltalade, utan om att åklagarens beviskrav anpassas till att denne i dessa fall har att motbevisa att en ansvarsfrihetsgrund förelegat.

Det bör dock framhållas att ett generellt sänkt beviskrav inte nödvändigtvis innebär att bevislättningen får samma praktiska betydelse i varje mål. I ett mål där det finns stark och samstämmig bevisning från flera håll kan en nödvärnsinvändning relativt enkelt framstå som obefogad. I ett mål där händelseförloppet däremot endast beskrivs genom motstående utsagor från tilltalad och målsägande kan samma formulering få en betydligt större praktisk, eller rentav avgörande betydelse för utgången. Skillnaden ligger då inte i att olika beviskrav tillämpas i rättslig mening, utan i att samma beviskrav får olika genomslag beroende på det konkreta bevisläget.

Mot denna bakgrund förefaller den mest övertygande slutsatsen vara att beviskravet vid nödvärnsinvändningar enligt gällande rätt är generellt sänkt i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel. Högsta domstolens exempel med en enslig plats verkar inte ha varit avsett att förstås som en begränsning av rättsregeln, utan som ett pedagogiskt exempel på varför det lägre beviskravet behövs. Samtidigt kvarstår en viss oklarhet kring hur stor denna sänkning är i praktiken och hur nära ”framstår som obefogad” ligger det vanliga beviskravet i brottmål. Detta är i sin tur av direkt betydelse för den fortsatta undersökningen av hur tingsrätterna faktiskt formulerar och tillämpar beviskravet i nödvärnsmål.

4 Bevisvärdering

4.1 Allmänna utgångspunkter

Hur bevis ska värderas följer inte av lag. Av 35 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken följer dock, att *rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet som är bevisat*. Av denna bestämmelse följer att svensk processrätt bygger på fri bevisprövning, innefattande fri bevisföring och fri bevisvärdering. Fri bevisföring innebär att fakta av alla slag får läggas fram som bevisfakta.¹¹² Fri bevisvärdering innebär att rättskällorna – exempelvis rättegångsbalken – inte innehåller några regler om hur bevisfakta ska värderas av domstolen. Högsta domstolens bedömningar i bevisfrågor är inte heller bindande för underrätterna, även om de har en normerande effekt i praktiken.¹¹³

Högsta domstolen uttalade i NJA 2015 s. 702 att endast rationella skäl får inverka på bevisvärderingen och att analysen ska vara objektivt grundad och utföras strukturerat. Domstolens överväganden och slutsatser ska redovisas på ett sätt som gör att läsaren kan följa hur prövningen genomförts.¹¹⁴

I NJA 2017 s. 316 I uttalade Högsta domstolen att en trovärdig utsaga från målsäganden i förening med vad som i övrigt framkommit i målet kan vara tillräckligt för en fällande dom i sexualbrott.¹¹⁵

4.1.1 Omedelbarhetsprincipen

Av 30 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken följer att domen endast får grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. Detta innebär att bevisvärderingen i ett brottmål endast får grundas på omständigheter som presenterats som bevisning under huvudförhandlingen. Bestämmelsen är ett uttryck för *omedelbarhetsprincipen*. Omedelbarhetsprincipen syftar till att den tilltalade ska veta vilken bevisning som åberopas och ska ges tillfälle att bemöta den. Ett undantag till detta är att *allmänna erfarenhetssatser* får användas i bevisvärderingen trots att de inte nämnts eller styrkts vid huvudförhandlingen. Ett exempel på en allmän erfarenhetssats är att domstolen, vid bevisvärderingen av olika vittnesmål, kan beakta att det är svårare att skilja på färger på bilar när det är mörkt ute än när det är ljust ute, trots att ingen synexpert intygat under förhandlingen att så är fallet.¹¹⁶

4.1.2 Några centrala begrepp

¹¹² Med vissa undantag som följer av rätten till rättvis rättegång i artikel 6.2 EKMR: exempelvis ska ett erkännande som framtvingats genom tortyr avvisas som bevisning, se Dahlman (2018) s. 61 f.

¹¹³ Dahlman (2018) s. 59.

¹¹⁴ NJA 2015 s. 702 p. 20.

¹¹⁵ NJA 2017 s. 316 I p. 8.

¹¹⁶ Dahlman (2018) s. 51 f.

Med *bevistema* avses en hypotes. I en rättegång förekommer olika slags bevisteman. Den viktigaste i en brottmålsrättegång är åklagarens gärningsbeskrivning – vilken kan betecknas som *huvudtemat*. Andra bevisteman är s.k. *deltaman*. En sådan kan vara ett rekvisit, men även annat som är relevant för huvudtemat, som att den tilltalade hade motiv att begå en viss gärning eller fanns den tilltalade fanns på platsen vid den aktuella tidpunkten.¹¹⁷

Med *rättsfakta* avses påståenden om faktiska förhållanden. I brottmål svarar dessa mot den beskrivning av brottet som finns i straffbestämmelsen. Det är i princip så att åklagaren, utan undantag, har bevisbördan för dessa.¹¹⁸ Rättsfakta är den länk som förbinder tillämpningen av den straffrättsliga regeln med bevisvärderingen.¹¹⁹ Det görs ibland en distinktion mellan rekvisit och rättsfaktum med termerna ”abstrakt rättsfaktum” och ”konkret rättsfaktum”.¹²⁰

Med *bevisfakta* avses förhållanden som inte själva utgör rättsfakta, men som åberopats till stöd för ett visst rättsfaktums existens. Dessa har ingen omedelbar relevans för målets utgång och är inte heller underkastat samma beviskrav som rättsfakta.¹²¹ Exempelvis utgör ett vittnesmål bevisfakta.¹²²

Hur dessa hänger ihop i bevisvärderingen beskrivs på följande sätt: ”När det gäller bevisvärderingen är rättsfakta slutresultatet av en bedömning där ett visst bevistema har fått så starkt stöd av bevisfakta att beviskravet är uppfyllt. Då är bevistemat styrkt och behandlas som ett rättsfaktum.”¹²³

Bevisfakta kan delas upp i kausala och icke-kausala. Ett icke-kausalt bevisfaktum är ett bevisfakta som inte orsakats av bevistemat (s.k. *indirekt bevisning*). Detta kan vara att en person hade motiv att begå en viss gärning. Motivet har inte orsakats av gärningen.¹²⁴ Detta kallas också för struktural bevisning.¹²⁵ Kausala bevisfaktum (s.k. *direkt bevisning*¹²⁶) är sådana som orsakats av bevistemat. Detta kan vara att ett vittne sett en person utföra en viss gärning. I detta fall har gärningen orsakats vittnets iakttagelse.¹²⁷ Skillnaden mellan direkt och indirekt bevisning är att direkt bevisningar omedelbart stöd till bevistemat, medan indirekt bevisning ger stöd till bevistemat via vissa

¹¹⁷ Dahlman (2018) s. 11 f.

¹¹⁸ NJA 2019 s. 347 punkt 15.

¹¹⁹ Dahlman (2018) s. 11.

¹²⁰ Dahlman (2018) s. 12 not 1.

¹²¹ NJA 2019 s. 347 punkt 17.

¹²² Dahlman (2018) s. 12.

¹²³ Dahlman (2018) s. 12.

¹²⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 24 f.

¹²⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 215.

¹²⁶ Direkt bevisning har i äldre doktrin kallats för omedelbar bevisning och indirekt bevisning har kallats för medelbar bevisning, se Dahlman (2018) s. 41.

¹²⁷ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 25. Jfr Dahlman (2018) s. 42, i vilken bevisning inte delas upp i direkt respektive indirekt, eller kausal respektive struktural, utan i stället som *spår* respektive *betingelsebevisning*.

mellanled. Enligt Dahlman är denna distinktion inte hållbar, eftersom det inte finns stöd utan mellanled. Därmed finns det inte heller någon direkt bevisning.¹²⁸

Stundom talas om *indiciebevisning* och detta används inte sällan för att beteckna ett icke-kausalt, indirekt, bevisfaktum. I dagligt tal avser indicium emellertid ofta *bevisfakta med lågt bevisvärde*. Ibland avses med indicium all annan bevisning än utsagor och skriftliga handling och ibland alla omständigheter med bevisvärde. Ekelöf, Edelstam & Heuman menar att begreppet indicium, trots att det använts flitigt i äldre upplagor av *Rättegång – Häfte IV*, används med alltför skiftande innebörd och är därför inte särskilt användbart vid en rättslig analys.¹²⁹

Högsta domstolen gjorde i NJA 2023 s. 29 I och II (”Mordet vid busshållplatsen” och Årsta torg”) en uppdelning mellan direkt bevisning och indirekt bevisning och fastslog även att indirekt bevisning brukar kallas för indiciebevisning. I målen fastslogs även ett att åtal kan bifallas utan att någon direkt bevisning presenteras.¹³⁰

4.2 Bayesiansk metod

4.2.1 Allmänt

Inom bevisforskningen finns flera teorier och metoder. Bland dessa görs inledningsvis en uppdelning i normativa och deskriptiva teorier. Med en deskriptiv teori avses hur beslutsfattare går till väga när de ägnar sig åt bevisvärdering, medan en normativ teori handlar om hur de bör gå till väga.¹³¹ Bland de normativa teorierna görs en uppdelning mellan atomistiska och holistiska teorier. Att bevisvärdering är atomistisk innebär att den bryter ner gärningsbeskrivningen i olika delteman och bedömer hur starkt stöd varje enskild bevisfaktum ger åt ett visst tema, och lägger sedan ihop detta till en sammantagen bedömning av all bevisning. I en holistisk bevisvärdering görs ingen uppdelning, utan bevisningen bedöms i stället i sin helhet.¹³² Sist kan de atomistiska teorierna delas upp i kvalitativa respektive kvantitativa metoder. I en kvantitativ metod används definieras sannolikheter med hjälp av matematik och siffror, medan så inte är fallet i en kvalitativ metod.¹³³ Den Bayesianska metoden är normativ, atomistisk och kvantitativ.¹³⁴

Bevisvärdering kan alltid göras mer nyanserad. När en atomistisk metod används måste man välja hur detaljerad bevisvärderingen ska vara. Detta är

¹²⁸ Dahlman (2018) s. 41 f.

¹²⁹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 25.

¹³⁰ NJA 2023 s. 29 I punkterna 20–21.

¹³¹ Dahlman (2018) s. 21.

¹³² Dahlman (2018) s. 24.

¹³³ Dahlman (2018) s. 31.

¹³⁴ Dahlman (2018) s. 21.

alltid en avvägning mellan å ena sida enkelhet och å andra sidan nyansering. Bevisvärdering ska samtidigt inte göras mer komplicerad än nödvändigt – om en viss nyansering endast gör marginell skillnad, kan det vara försvarbart att avstå från den. Samtidigt får bevisvärderingen inte bli för grovkornig.¹³⁵

4.2.2 Likelihoodkvot och Bayes teorem

Med Bayes teorem kan man se hur sannolikheten för bevistemat påverkas av bevisfakta. Bayes teorem är till stor hjälp för att få struktur på bevisvärderingen och undvika tankefel.¹³⁶ Bevisvärde och beviskraft är inte synonymer. Bevisvärde är sannolikheten för att bevisfaktumet orsakats av bevistemat, medan beviskraften är den förmåga ett visst bevisfaktum har att öka sannolikheten för bevistemat. I Bayesiansk metod är beviskraft synonymt med det som i Bayesiansk metod kallas för ”likelihoodkvot” eller ”bayesfaktor”.¹³⁷

Beviskraften kan beräknas som kvoten av sannolikheten för sann positiv och sannolikheten för falsk positiv. Inom sannolikheteori kallas denna kvot för *likelihoodkvot*. Detta kan ställas upp enligt följande.¹³⁸

$$\text{Beviskraft} = \frac{P(E|H)}{P(E|\sim H)}$$

Med ”P” avses sannolikhet. Med ”E” avses evidensen. Med ”H” avses hypotesen. Med ”|” avses givet.

Denna modell bygger på att antaganden görs om hur sannolikt ett sant respektive falskt positiv utfall är. Eftersom antaganden kan ifrågasättas och justeras ska den exakta siffra som framkommer inte fästas för stor vikt vid. Den ger oss dock en uppfattning om i vilken storleksordning beviskraften ligger. Det finns emellertid fall där det är svårt att bedöma sannolikheten för ett sant, respektive falskt positivt utfall eftersom vi helt enkelt inte vet tillräckligt om de förhållandena som sannolikheterna beror på. I dessa fall kan man undvika att sätta ut siffror för sann och falsk positiv, och i stället direkt gå på förhållandet mellan dem, den s.k. likelihoodkvoten. I så fall får man fråga sig hur mycket mer sannolikt ett sant positivt utfall är jämfört med ett falskt positivt utfall.¹³⁹

Ska kravet på tillräckligt stöd i beviskravet ställt utom rimligt tvivel vara uppfyllt, krävs en beviskraft på 4 851, alltså cirka 5 000. Detta förutsätter emellertid en schabloniserad ursprungssannolikhet på 1 % och att sannolikhetskravet ligger på 98 %. Ett annat sätt att uttrycka detta på är sålunda att det måste

¹³⁵ Dahlman (2018) s. 29.

¹³⁶ Dahlman (2018) s. 18 f.

¹³⁷ Dahlman (2018) s. 67.

¹³⁸ Dahlman (2018) s. 69.

¹³⁹ Dahlman (2018) s. 76.

vara cirka 5 000 gånger mer sannolikt att bevisningen skulle föreligga om den tilltalade är skyldig jämfört med om den tilltalade är oskyldig.¹⁴⁰

4.3 Avslutande reflektion

I svensk rätt saknas regler om hur bevisvärdering ska gå till. Detta innebär att bevisvärderingen, som det är uttryckt i rättegångsbalken, är fri. Högsta domstolen har visserligen uttalat förhållningsregler och annat som underrätterna sannolikt tar intryck av, men de är formellt sett inte bindande. Detta medför å ena sidan flexibilitet för den enskilde domaren, å andra sidan blir förutsägbarheten mindre för enskilda.

De begrepp som är aktuella inom bevisvärderingen används inte alltid konsekvent i rättspraxis och doktrin. Riskerna med detta är att denna inkonsekvens påverkar bevisvärderingen, eller diskussionen om hur bevisvärdering ska ske, på ett sätt som är negativt. Det finns, liksom Dahlman påpekar, nackdelar med den klassiska uppdelningen i direkt och indirekt bevisning. Bara att dessa har former av bevisning har så många olika benämningar är problematisk, och att innebörden inte sällan varierar beroende på rättskälla. Att i stället dela upp bevisning i betingelsebevisning och spår förefaller därför vara både enklare och säkrare.

Det går att ifrågasätta om bevisningen i alla fällande domar i brottmål når upp till beviskraftskravet på 5 000. I vissa mål – t.ex. de som rör sexualbrott – räcker en trovärdig målsägande i förening med vad som i övrigt framkommit i målet för att nå upp till beviskravet enligt Högsta domstolen. Det går naturligtvis att i detta sammanhang diskutera siffror fram och tillbaka baserat på antaganden, men det är svårt att se hur det bevisläget når upp till en beviskraft på 5 000. Vad gäller användandet av den Bayesianska metoden finns flera fördelar. Dessa har redovisats i avsnitt 1.4.3 ovan.

Användandet av siffror i bevisvärderingen kan förefalla komplicerat och tidskrävande. Det behöver inte nödvändigtvis vara så. Att uppskatta sannolikheten för ett sant respektive falskt positivt utfall kan inledningsvis verka svårt, men då ska man samtidigt komma ihåg att det är en uppskattning det är fråga om. Resultatet behöver inte bli en exakt siffra som är helt korrekt, utan det handlar i stället om att se i vilket spann beviskraften ligger i. Dessutom kan man, för det fall antagandena blir för osäkra att göra, välja att endast uppskatta likelihood. Det kan man göra utan någon djupare kunskap i matematik. Dessutom är min erfarenhet från domstolar att utsagor och annan bevisning inte sällan bedöms utifrån samma parametrar som används när sannolikhet för sann respektive falsk positiv bedöms, men att det i domskäl och under överläggningar görs med andra ord och utan siffror. Sammanfattningsvis är

¹⁴⁰ Dahlman (2018) s. 144 f.

kunskapen om metoden är mycket fördelaktig för att undvika tankefel och strukturera upp bevisvärderingen.

5 Rättsfallsundersökning

Rättsfallsundersökningen består av två delar, där totalt 110 tingsrättsdomar har undersökts. Syftet med detta har varit att, som komplement till studier av förarbeten, doktrin och praxis från Högsta domstolen, undersöka hur beviskravet vid nödvärnsinvändningar tillämpas i praktiken. Det handlar delvis om att utröna huruvida underinstansernas hantering av beviskravet är i enlighet med vad Högsta domstolen fastslagit. Men det handlar lika mycket om att, genom studier av underinstansernas domar, undersöka hur Högsta domstolens uttalanden fått genomslag i praktiken.

5.1 Del 1

I den första delen har de 50 senaste domarna som rör misshandel och där det varit fråga om en nödvärnsinvändning undersökts. Detta har gjorts genom att sökorden ”nödvärn” och ”misshandel” använts samtidigt i databasen JP Infonet. Detta innebär att alla fyra grader av misshandel – ringa, normalgraden, grov och synnerligen grov – tagits med, vilket inte var fallet i del 2. Även enskilda fall som rör kvinnofridskränkning har tagits med i denna del, eftersom de i vissa fall kan förutsätta att en misshandel ägt rum (4 kap. 4 a § brottsbalken). I dessa fall har kriterierna i del 2 – om att det t.ex. ska ha varit en seriös prövning och endast en tilltalad – inte använts vid urvalet. Detta har medfört att tidsperioden här är betydligt snävare i denna del, från den 22 december 2025 till 31 december 2025. Det har inte undersökts om invändning går igenom på så sätt att en person blir frikänd – utan endast om domstolen bedömt att den tilltalade haft rätt till nödvärn.

5.1.1 Resultat

Av de 50 senaste domarna där det varit fråga om en nödvärnsinvändning i ett misshandelsmål blev utfallen följande. I åtta av domarna förelåg en rätt till nödvärn, vilket motsvarar 16 %. I 42 av domarna förelåg inte en rätt till nödvärn, vilket motsvarar 84 %.

5.1.2 Delanalys forskningsfråga 2 avseende del 1

Av de 50 senaste domarna där den tilltalade framfört en nödvärnsinvändning förelåg rätt till nödvärn i 8 stycken av domarna (16 %) medan en rätt till nödvärn inte förelåg i 42 stycken av domarna (84 %). Att en förhållandevis liten del av domarna skulle innebära att en rätt till nödvärn förelåg var väntat. Vad som möjligen förvånar något, är att andelen domar där rätt till nödvärn fanns var större än väntat. Min erfarenhet från domstolar – såväl från mål jag själv varit involverad i som från samtal med andra yrkesverksamma – är att en andel om 16 procent, avseende fall där rätt till nödvärn bedömts föreligga, framstår som förhållandevis hög. Det kan ju naturligtvis vara så att det varierar plus eller minus ett antal utfall åt båda hållen beroende på slumpen, vilket när antalet undersökta fall endast är 50, påverkar andelen ganska mycket.

Att endast en mindre andel av domarna innebar att en rätt till nödvärn förelåg kan bero på flera omständigheter. För det första är en nödvärnsinvändning förhållandevis enkel att framföra, och den tilltalade förlorar i praktiken sällan något på att göra det. Det är knappast så att den tilltalade blir betalningsskyldig för rättegångskostnader i någon annan eller större utsträckning på grund av att en uppenbart obefogad nödvärnsinvändning framförs, än vad som ändå skulle ha varit fallet vid en fällande dom. Detta kan bidra till att invändningar om nödvärn framförs även i fall där förutsättningarna för framgång är ytterst begränsade.¹⁴¹

En andra förklaring kan vara att åtal väcks i de fall åklagaren kan emotse en fällande dom och att åtal inte väcks när bevisläget är svagt. Även om bevisläge kan ändras under en förhandling eller om domstolar kan värdera bevisning annorlunda än åklagare, skulle detta kunna vara en indikation på att åklagarna väcker åtal i rätt fall.

En tredje förklaring skulle kunna vara att åklagarens sänkta beviskrav gör det svårare för den tilltalade att med framgång framföra en nödvärnsinvändning. Detta är dock en omständighet som egentligen inte bör påverka utfallen, eftersom åklagarna beaktar beviskravet redan när de väcker åtal.

En möjlig tolkning av resultatet i denna del är framför allt att nödvärnsinvändningar ofta framförs, men mer sällan vinner framgång, samt att det möjligen föreligger en tydlig selektion redan på åklagarstadiet. Resultatet säger däremot inte i sig något säkert om huruvida domstolarna tillämpar beviskravet korrekt. Dessutom kan följande tilläggas. Att rätt till nödvärn förelegat är inte ensamt avgörande för utgången i målet – den tilltalade måste därtill antingen agera i nödvärnsexcess eller inte uppenbart oförsvarligt. Detta innebär att resultatet inte ska tolkas så att en frikännande dom är för handen i 16 % av fallen där en nödvärnsinvändning framförs. Det är dock sannolikt så att i de flesta av fallen där rätt till nödvärn förelegat har också en frikännande meddelats.

5.2 Del 2

Undersökningen genomfördes med hjälp av databasen JP Infonet. *I den andra delen* har 60 domar analyserats. I samtliga av dessa fall har en person varit åtalad för misshandel av normalgraden. 30 fall har valts ut där rätt till nödvärn förelegat och 30 fall har valts ut där rätt till nödvärn inte förelegat.

För att hitta de 30 domarna där rätt till nödvärn förelegat har sökorden ”nöd-
värn”, ”misshandel” och ”frikänns” använts samtidigt. Det är dock långt ifrån alla domar som dyker upp som innebär att rätt till nödvärn har förelegat – dels

¹⁴¹ Jfr den civilrättsliga ordningen, enligt vilken part som genom invändning som han insett eller bort inse saknar fog, föranlett uppskov i målet, kan åläggas att ersätta rättegångskostnaden för detta, enligt 18 kap. 6 § rättegångsbalken.

kan försvaret begärt att den tilltalade ska frikännas, då förekommer domen på sidan på grund av sökordet, dels kan den tilltalade frikännas på grund av att åtalet inte är styrkt på andra sätt, som att det saknades uppsåt eller att gärningen som sådan inte är bevisad. Dessa typer av domar har därför sällats bort. Den tidsperiod som varit aktuell avseende dessa domar blev därför domar meddelade mellan den 1 januari 2024 och den 31 december 2025.

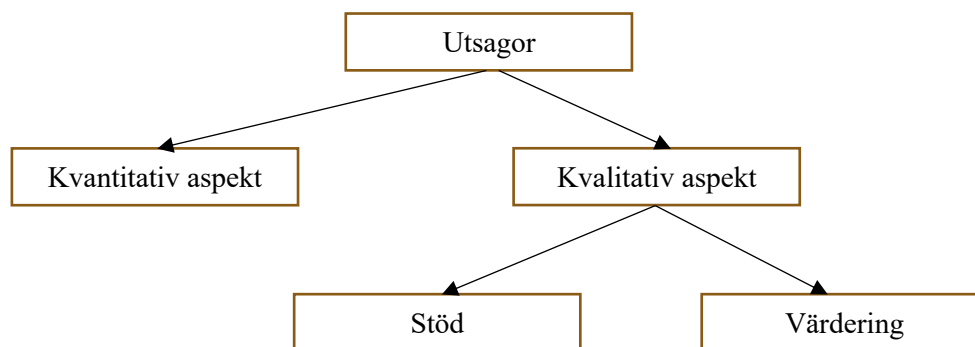
För att hitta de 30 domarna där rätt till nödvärn inte förelegat har sökorden ”nödvärn”, ”misshandel” och ”döms” använts samtidigt. Den tidsperiod som varit aktuell avseende dessa domar blev därför domar meddelade mellan den 6 mars 2025 och den 31 december 2025. Skillnaden i tid mellan dessa kan förklaras av att det är vanligare att nödvärnsinvändningar inte vinner framgång, än tvärtom, vilket gör att tidsspannet behövde utvidgas.¹⁴²

För att en dom ska kvalificera sig för undersökningen har följande kriterier använts. *Det ska för det första* vara en seriös prövning av om rätt till nödvärn förelegat eller inte. Detta innebär att för det fall en film åberopats som bevis, som tydligt visar ett oprovocerat angrepp, och där domstolen inte ens berör invändningen, så har domen lämnats utanför undersökningen. Bedömningen blir naturligtvis i viss mån skönsmässig när situationen inte är lika tydlig som i exemplet ovan. Avgränsningen motiveras emellertid dels av att undersökningen bör bygga på domar som i möjligaste mån är jämförbara, dels av att syftet är att belysa var gränsen för beviskravet går. De mer uppenbara fallen är därför av begränsat intresse. *Det ska för det andra* vara fråga om en tilltalad som närvarat vid förhandlingen. Detta beror på att domarna i större utsträckning blir jämförbara om den tilltalades berättelse kan analyseras genomgående. *Det ska för det tredje* vara fråga om misshandel av normalgraden. Detta beror på att den risk för differentiering av beviskravet som följer av olika brotts grovhet kan påverka hur beviskravet tillämpas även vid nödvärnsinvändningar, och som därmed riskerar att göra att domarna inte blir jämförbara med varandra. *Det ska för det fjärde* vara fråga om en målsägande och en tilltalad, inte flera. Detta beror på att domarna blir mer jämförbara om det råder konsekvens i fråga om antalet tilltalade och målsäganden. *Det ska för det femte* vara fråga om ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp (enligt 24 kap. andra stycket 1 brottsbalken). Anledningen till detta är att domarna inte blir jämförbara om det inte är samma nödvärnssituation som prövas, även om beviskravet formellt sett är detsamma oavsett nödvärnssituation. Detta innebär att ett ganska stort antal domar sällats bort.

Den bevisning som typiskt sett är av störst betydelse i denna typ av mål utgörs av utsagor från den tilltalade, målsäganden och vittnen. För undersökningens syfte är det ändamålsenligt att skilja mellan utsagornas kvantitativa och kvalitativa aspekter. Den kvantitativa aspekten avser hur många utsagor som ger stöd för att rätt till nödvärn förelegat respektive inte förelegat. Den kvalitativa aspekten består av två delar. Den första handlar om hur starkt stöd en viss

¹⁴² Se resultatet i del 1 ovan.

utsaga till sitt innehåll ger för den ena eller andra versionen av händelseförloppet. Hur starkt stöd en utsaga ger för en version av händelseförloppet kan delas upp i tre nivåer: stöd (betecknas nödvärn eller ej nödvärn), samt visst stöd och svagt stöd. I vilken av de tre nivåerna en utsaga placeras i beror på hur väl utsagan till sitt innehåll överensstämmer med bevistemat (dvs om nödvärn föreligger eller inte). Den andra delen handlar egenskaper hos berättelsen eller vittnet som påverkar hur berättelsen värderas av domstolen. I denna del aktualiseras frågor om utsagans tillförlitlighet och uppgiftslämnarens trovärdighet samt andra omständigheter som kan påverka bevisvärdet, såsom närstående relationer, berusningsgrad, avvikelser från tidigare förhör eller att berättelsen framstår som detaljrik och sammanhängande, det som i schemat nedan benämns ”värdering”. Det bör uppmärksammas på att domstolarna inte sällan slarvar med begreppen. Det kan vara så att den kvalitativa aspekten klumpas ihop och domstolen endast påpekar att en vittnesutsaga ger visst stöd för att rätt till nödvärn föreläggat, utan att tydligt klargöra om det är trovärdigheten som bedömts eller utsagans förhållande till bevistemat, alternativt båda tillsammans. I dessa fall går det ju ändå att klargöra att det är en kvalitativ brist eller styrka det är fråga om. Schematiskt kan uppdelningen i en utsagas kvalitativa respektive kvantitativa aspekter ställas upp enligt följande.

Med vittnesövertikt avses en övertikt kvantitativt sett. Även målsägandens och den tilltalades utsagor räknas in här. När undersökningen konstaterar att vittnesövertikt föreligger har ingen värdering skett kvalitativt sett. Endast en kvantitativ övertikt som sådan. Detta handlar endast om hur många utsagor som ger stöd för ena sidan. Med vittnesbalans innebär att det är lika många utsagor som står mot varandra. Även här har kvaliteten på utsagorna inte beaktats: två mycket starka utsagor kvalitativt sett som står mot två mycket svaga utsagor kvalitativt sett innebär alltså vittnesbalans.

Att en berättelse bedöms som bättre tar sikte på utsagans kvalitativa aspekt. Det kan vara så att tingsrätten uttryckligen skriver att målsäganden eller den tilltalade lämnar en bättre berättelse än den andre. I så fall är det uppenbart vilken berättelse som anses bäst. Det kan även vara så att tingsrätten skriver att ena parten är trovärdig, tillförlitlig eller lämnat en detaljerad och sammanhängande berättelse samtidigt som den andra partens berättelse inte ges någon uppmärksamhet i domskälen – i dessa fall har den partens berättelsen bedömts

som bättre. I enskilda fall blir bedömningen svårare. Exempelvis kan tingsrätten skriva att målsägandens berättelse är trovärdig men den tilltalades berättelse är detaljrik och sammanhängande? Vilken berättelse är i så fall bäst? För enkelhetens skull faller denna typ av fall under *värderas lika*, om det inte tydligt går att göra en annan bedömning. I vissa fall har domstolen uttryckligen skrivit att målsägandens och den tilltalade är lika trovärdiga och inget mer – dessa domar faller naturligtvis även de under kategorin *värderas lika*.

Därtill har tid mellan händelse och förhandling undersökts – eftersom det kan vara intressant att se hur tidsaspekten påverkar hur domstolarnas bevisvärdering. Det går ju att tänka sig att vittnesmål blir svagare allteftersom tiden går och minnesbilderna blivit sämre, men det är samtidigt möjligt att domstolar är beredda att acceptera en svagare berättelse just därför att lång tid gått. Med händelse avses det datum i gärningsbeskrivningen när brottet ägt rum. Även om domstolen använt rätt terminologi vid beskrivandet av beviskravet har undersökts, eller om beviskravet beskrivits överhuvudtaget. Detta är intressant att undersöka, eftersom en avsaknad av rätt terminologi kan indikera att domstolens hantering av beviskravet är felaktig. Det är därför av intresse att i så fall pröva om detta är vanligare i de fall åklagaren uppfyller sitt beviskrav eller tvärtom. Med rätt terminologi avses att tingsrätten skriver att åklagaren ska förebringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad, eller att invändningen är obefogad. Endast att invändningen är motbevisad är inte tillräckligt. Omvänt innebär fel terminologi en avsaknad av rätt terminologi – i de fall domstolen inte uttryckligen beskriver beviskravet faller även detta under fel terminologi.

5.2.1 Tabell med sammanfattade resultat

I varje ruta anges i regel två procentsatser. Den övre procentsatsen, *i kursiv stil*, avser fördelningen kolumnvis (lodrätt), medan den nedre procentsatsen, **i fetstil**, avser fördelningen radvis (vågrätt). Detsamma gäller för övriga tabeller. Exempel: Kolumnen uppe till vänster, i vilken det står 6 st, *20 %* och **100 %** betyder siffrorna följande. 6 st innebär att de identifierade domarna är sex stycken. *20 %* innebär att av de 30 undersökta fallen där rätt till nödvärn förelegat, utgörs sex stycken, eller 20 % av dessa (de lodräta kolumnerna). **100 %** betyder att av de sex fallen där rätt till nödvärn förelegat, utgörs 6 stycken, eller 100 % av domar där vittnesövertikt förelegat för den tilltalade (de vågräta kolumnerna).

Vittnesläge	Rätt till nödvärn	Ej rätt till nödvärn	Totalt
Vittnesövertikt tilltalad	6 st (20 %) (100 %)	0 st (0 %) (0 %)	6 st (10 %)
Vittnesbalans	19 st (63,33 %) (73,08 %)	7 st (23,33 %) (26,92 %)	26 st (43,33 %)
Vittnesövertikt åklagaren	5 st (16,67 %) (18 %)	23 st (76,67 %) (82 %)	28 st (46,67 %)
Totalt	30 st (100 %)	30 st (100 %)	60 st (100 %)

5.2.2 Delanalys¹⁴³

Vid en analys av resultatet är det av betydelse att beakta följande. Det är inte de senaste 60 domarna avseende nödvärn som undersökts i denna del. Materialet består av 30 stycken domar där rätt till nödvärn förelegat och 30 domar där rätt till nödvärn inte förelegat. Hade de 60 senaste valts hade resultatet sannolikt blivit som i del 1 – det vill säga ett relativt litet antal domar där invändningen inte är motbevisad. Det hade inte bidragit särskilt mycket till ett resultat som gått att analysera på någon nämnvärt sätt. Utöver detta är det viktigt att löpande reflektera över i vilken mån resultatet beror på de domar som valts – och därigenom den urvalsmetod som använts. Ett förhållandevis stort antal domar har, på grund av de uppställda kriterierna, valts bort. Inledningsvis har följande observerats.

Av de 30 domar där nödvärnsinvändningen inte motbevisats av åklagaren förelåg en vittnesövertikt för den tilltalade i sex av fallen (20 %). Detta kan ställas i kontrast till de 30 domar där nödvärnsinvändningen motbevisats av åklagaren – av dessa saknades en vittnesövertikt för den tilltalade i samtliga fall. Ett sätt att tolka detta på är vittnesövertikt för den tilltalade i princip alltid innebär att åklagaren inte förmår motbevisa nödvärnsinvändningen. Här bör dock försiktighet iaktas – endast sex fall har identifierats i vilka den tilltalade haft en vittnesövertikt. Samtliga dessa fem domar har visserligen inneburit att nödvärnsinvändningen inte motbevisats av åklagaren, men antalet gör att några tvärsäkra slutsatser inte går att dra endast utifrån detta. Det kan dock ge en indikation på att en vittnesövertikt för den tilltalade är betydligt

¹⁴³ Nedan följer ett antal delanalyser, som hör till del 2. Dessa är emellertid uppdelade, eftersom läsningen förenklas av att resultat och analys finns i nära anslutning till varandra. Sist finns en sammanfattande analys.

mer fördelaktigt för den tilltalade än för åklagaren, vilket är naturligt sett till att åklagaren bär bevisbördan i denna typ av fall.

Det tycks i, de 30 fall en nödvärnsinvändning inte motbevisats av åklagaren vara vanligast med vittnesbalans (19 stycken, 63,33 %). Detta är dock endast kvantitativt sett – vittnesmålens kvalitet, som *hur starkt stöd de ger* eller *trovärdighet och tillförlitlighet hos vittnena* har inte beaktats i detta steg. Detta indikerar dock att vittnesbalans generellt sett tycks vara mer fördelaktigt för den tilltalade, som gör gällande nödvärn än för åklagaren, som har att motbevisa nödvärnsinvändningen. Detta kan ställas i kontrast till de 30 fall där invändningen motbevisats av åklagaren. Av dessa var det mindre vanligt (sju stycken, 23,33 %) att det var fråga om vittnesbalans. Det tycks, utifrån detta, inte vara uteslutet att vittnesbalans medför att en nödvärnsinvändning motbevisas av åklagaren. Det är dock mindre vanligt än att nödvärnsinvändningen inte motbevisas.

Att det inom gruppen *rätt till nödvärn* tycks vara vanligare att det föreligger vittnesbalans än vittnesövervikt för tilltalad kan förefalla märkligt, eftersom en vittnesövervikt för den tilltalade i fler fall borde leda till ett svagare bevisläge för åklagaren än vittnesbalans. Detta skulle kunna förklaras av den valda metoden. Ett kriterium var ju att det skulle vara fråga om en seriös prövning. I de fall där det föreligger vittnesbalans är det ju i princip alltid fråga om en seriös prövning. Så är emellertid inte nödvändigtvis fallet vid en vittnesövervikt för den tilltalade. Det kan ju vara så att detta bevisläge är så pass problematiskt för åklagaren som ska motbevisa en nödvärnsinvändning, och det därmed inte väcks åtal, eftersom åklagaren knappast kan emotse en fällande dom. Det kan naturligtvis vara så att vittnen kan lämna andra berättelser under huvudförhandlingen än de gjort under förundersökningen vilket i så fall ändrar bevisläget, vilket är svårt att ta hänsyn till på förhand. En annan, mer trolig förklaring, skulle kunna vara att det rent av är ovanligt att den tilltalade har en vittnesövervikt och att situationer med vittnesbalans, inkluderat ord mot ord-situationer, är vanligare i denna typ av mål.

5.2.3 Vittnesövervikt tilltalad

Av de 30 domar i vilka tingsrätten bedömt att rätt till nödvärn förelegat, förelåg i sex fall en vittnesövervikt till den tilltalades fördel, vilket motsvarar 20 %. Av de 30 domar i vilka tingsrätten bedömt att rätt till nödvärn inte förelegat, förelåg i noll fall en vittnesövervikt till den tilltalades fördel, vilket motsvarar 0 %. Detta innebär att av de sex domar i vilka den tilltalade haft en vittnesövervikt, förelåg en rätt till nödvärn i 100 % av fallen.

5.2.4 Delanalys vittnesövervikt tilltalad

Att en vittnesövervikt till den tilltalades fördel endast förekom i de fall där tingsrätten bedömt att rätt till nödvärn förelegat är inte särskilt förvånande. Resultatet talar för att en sådan övervikt i praktiken utgör ett tydligt fördelaktigt bevisläge för den tilltalade, vilket inte är särskilt konstigt. Samtidigt

bör viss försiktighet iakttas. Endast sex sådana fall har identifierats, vilket innebär att underlaget är begränsat. Några säkra slutsatser kan därför inte dras enbart utifrån detta. Det kan dessutom inte uteslutas att ett visst urval sker redan på åklagarstadiet, i den meningen att åtal i vissa fall inte väcks när den tilltalade redan under förundersökningen har en tydlig vittnesövertikt till sin fördel. Resultatet utgör dock en indikation på att en vittnesövertikt till den tilltalades fördel i denna typ av mål typiskt sett innebär att åklagaren inte förmår motbevisa nödvärnsinvändningen.

5.2.5 Vittnesbalans

Av de 30 domar i vilka rätt till nödvärn förelegat, förelåg i 19 fall vittnesbalans. Detta motsvarar 63,33 %. Av dessa 19 utgjordes 15 stycken av ord mot ord-situationer mellan den tilltalade och målsäganden. Övriga fyra¹⁴⁴ bestod kortfattat av följande bevislägen. I den första domen anförde den tilltalade att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden inte mindes något. Ett vittne uppgav emellertid att rätt till nödvärn inte förelegat, varför detta utgjorde en ord mot ord-situation, dock inte mellan tilltalad och målsägande, utan mellan tilltalad och ett vittne. I den andra domen uppgav den tilltalade att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden uppgav att rätt till nödvärn inte förelegat. Båda hade två vittnen till stöd för sin version. I den tredje domen uppgav den tilltalade att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden uppgav att rätt till nödvärn inte förelegat. Båda hade var sitt vittne till stöd för sin version. I den fjärde domen var bevisläget detsamma som i den tredje domen.

Av de 30 domar i vilka rätt till nödvärn inte förelegat, förelåg i sju fall vittnesbalans. Detta motsvarar 23,33 %. Av dessa sju utgjordes fem stycken av ord mot ord-situationer. Övriga två¹⁴⁵ bestod kortfattat av följande bevislägen. I den första domen uppgav den tilltalade att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden inte mindes något. Ett vittne uppgav emellertid att rätt till nödvärn inte förelegat, varför det i praktiken var fråga om en ord mot ord-situation, men mellan tilltalad och ett vittne. Vittnet var emellertid lite berusad. I den andra domen uppgav den tilltalade att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden uppgav att rätt till nödvärn inte förelegat. Båda hade var sitt vittne till stöd för sin version.

Detta innebär att av de 26 domar där vittnesbalans förelegat, bedömdes en rätt till nödvärn föreligga i 73 % av fallen, medan så inte var fallet i 27 % av fallen.

De domar där vittnesbalans förelåg och där det var fråga om ord-mot ord mellan den tilltalade och målsäganden kan schematiskt ställas upp enligt följande.

¹⁴⁴ Mål nr 10, 12, 14 och 20 i bilaga A.

¹⁴⁵ Mål nr 2 och 5 i bilaga B.

Typ av ord mot ord-situation	Rätt till nödvärn förelegat	Rätt till nödvärn inte förelegat	Summa per underkategori
Utsagorna värderas lika	14 st (93,33 %) (100 %)	0 st (0 %) (0 %)	14 st
Målsägandens berättelse bedöms som bättre	1 st (6,67 %) (16,67 %)	5 st (100 %) (83,33 %)	6 st
Tilltalades berättelse bedöms som bättre	0 st (0 %) (0 %)	0 st (0 %) (0 %)	0 st
Summa ord mot ord	15 st (100 %) (75 %)	5 st (100 %) (25 %)	20 st

5.2.5.1 *Ord mot ord – värderas lika*

Av de 15 ord mot ord-situationer där rätt till nödvärn förelegat utgjordes 14 stycken av att domstolen värderade utsagorna lika, vilket motsvarar 93,33 %. Av de fem ord mot ord-situationerna där rätt till nödvärn inte förelegat fanns inga fall där domstolen värderat utsagorna lika, vilket motsvarar 0 %. Vid en jämförelse mellan kategorierna förelåg en rätt till nödvärn i 14 stycken fall (100 %).

5.2.5.2 *Ord mot ord – bättre berättelse målsäganden*

Av de 15 ord mot ord-situationer där rätt till nödvärn förelegat utgjordes ett fall där tingsrätten bedömt målsägandens berättelse som bättre, vilket motsvarar 6,67 %. Av de fem ord mot ord-situationerna där rätt till nödvärn inte förelegat utgjordes alla fem av fall där tingsrätten bedömt målsägandens berättelse som bättre, vilket motsvarar 100 %.

I den dom ¹⁴⁶ där målsäganden lämnat en bättre berättelse än den tilltalade i en ord mot ord-situation, men där invändningen inte ansågs motbevisad gällde följande. W.P stod åtalad för misshandel genom att ha utdelat ett slag i P.B.N:s ansikte. W.P har vidgått att han utdelat ett slag mot P.B.N, men att så skedde i nödvärn. Vittnena S.K och E.K, har uppgett att de inte sett vad som föranledde W.P:s slag. Tingsrätten bedömde att P.B.N:s berättelse var med detaljrik och stringent än W.P:s. W.P:s berättelse var även detaljfattig och märklig. Tingsrätten menar dock att ingen bevisning lagts fram utöver

¹⁴⁶ Mål nr 23 i bilaga A.

målsägandens och den tilltalades berättelse angående vad som föranledde slaget. Eftersom tingsrätten menar att det ”uppenbarligen fanns andra människor i närheten” utgjorde avsaknaden av sådan bevisning en brist i utredningens robusthet. I målet användes emellertid rätt terminologi avseende beviskravet vid nödvärnsinvändningar.

5.2.5.3 *Ord mot ord – bättre berättelse tilltalad*

Inget av de identifierade fallen utgjordes av en ord mot ord-situation där den tilltalade lämnade en bättre berättelse än målsäganden.

5.2.6 Delanalys vittnesbalans och ord mot ord

Av de 30 domar där rätt till nödvärn förelegat utgjordes 19 stycken av fall där det varit fråga om vittnesbalans. Av dessa 19 var det fråga om ord mot ord-situationer i 15 av fallen. Det är ett betydande antal. Av de 30 domar där rätt till nödvärn inte förelegat utgjordes sju stycken av fall där det varit fråga om vittnesbalans. Av dessa sju var det i fem av fallen fråga om en ord mot ord-situation. Det är ett mindre antal, men talar ändå för att en ord mot ord-situation inte utesluter att åklagaren uppfyller sitt beviskrav.

Vid en översiktlig analys kan det konstateras att ord mot ord-situationer tycks vara mer förmånliga för den tilltalade, även om de i vissa fall kan innebära att åklagaren uppfyller sitt beviskrav. Av betydelse för hur domstolen bedömer en ord mot ordsituation är emellertid hur utsagorna värderas.

Av de 15 ord mot ord-situationer där rätt till nödvärn förelegat utgjordes 14 av domarna av att utsagorna värderades lika – vilket här är den vanligaste situationen. Denna typ av bevisläge tycks därför, i denna typ av mål, vara mycket fördelaktig för den tilltalade. En avsaknad av vittnesbevisning och en situation där den tilltalade och målsäganden lämnar berättelser som varken är bättre eller sämre än den andres innebär alltså – utifrån detta – att nödvärnsinvändningen inte är motbevisad. Några motsvarande fall saknas för jämförelse där rätt till nödvärn inte förelegat.

I de fall målsägandens berättelse bedömts som bättre än den tilltalades är situationen annorlunda. Endast i en dom fanns en rätt till nödvärn i denna kategori, i kontrast till de fem domar där rätt till nödvärn saknades. Även om antalet är förhållandevis litet, tycks en mer trovärdig målsägande i en ord mot ord-situation innebära ett bevisläge där åklagaren förmår motbevisa nödvärnsinvändningen. Det fall där målsägandens berättelse bedömdes som bättre men där rätt till nödvärn var något säreget. I den domen¹⁴⁷ var målsäganden visserligen mer trovärdig, men tingsrätten ansåg att fler vittnen, som uppenbarligen varit närvarande, borde hörts. Detta innebar en utredningsbrist som medförde att det inte gick att utesluta en nödvärnssituation. Det kunde inte

¹⁴⁷ För mer utförlig beskrivning av domen, se avsnitt 5.2.5.2 ovan om *bättre berättelse målsäganden*.

uteslutas att en avsaknad av vittnen som kunnat höras hade inneburit att utredningsbristen saknats, och invändningen därmed varit motbevisad. I sammanhanget kan poängteras att dylika resonemang saknas i övriga 59 domar. I domen användes dock rätt terminologi avseende beviskravet, vilket kan vara en indikation på att beviskravet tillämpats på ett korrekt sätt.

Inga domar – oavsett om det varit fråga om rätt till nödvärn eller inte rätt till nödvärn – har identifierats i denna undersökning där den tilltalades berättelse bedömts som bättre och där det varit fråga om en ord mot ord-situation. Detta kan naturligtvis vara en tillfällighet. En annan, möjligen bättre förklaring, kan vara att de situationer där utsagorna bedöms vara lika bra innebär ett bevisläge där åklagaren rent av inte uppfyller sitt beviskrav. I så fall uppfyller åklagaren inte heller sitt beviskrav i de fall där den tilltalade lämnar en bättre berättelse. I så fall väcks inte heller åtal, eftersom åklagaren inte kan emotse en fällande dom. Väcks inte åtal finns inte heller domar på området. Det kan naturligtvis vara så att denna typ av domar observerats om undersökningen utvidgats – både i förhållande till tidsaspekt och fler brottstyper än misshandel av normalgraden.

5.2.7 Vittnesövervikt åklagaren

Av de 30 domarna där rätt till nödvärn förelegat, förelåg i fem av fallen en vittnesövervikt för åklagaren, vilket motsvarar 16,67 %. Denna vittnesövervikt bestod i två av fallen av andrahandsuppgifter från målsäganden. De återstående tre domarna kan kort presenteras för enligt följande.

Den första domen där rätt till nödvärn förelåg trots åklagarens vittnesövervikt är mål nr 6 i bilaga A. Där hade den tilltalade uppgett att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden och ett vittne uppgett att rätt till nödvärn inte förelegat. Målsäganden bedömdes visserligen som trovärdig, men dennes uppgifter avvek från förhör och vittnets uppgifter var både osäkra och detaljfattiga. Domstolen värderade inte heller den tilltalades berättelse närmare i domskälen. I detta fall hade alltså åklagaren kvantitativt sett en vittnesövervikt, men kvaliteten på utsagorna, i fråga om att de avvek från förhör och var detaljfattiga, var inte tillräckligt för att domstolen skulle anse att nödvärnsinvändningen var motbevisad.

Den andra domen där rätt till nödvärn förelåg trots åklagarens vittnesövervikt är mål nr 15 i bilaga A. Där uppgav den tilltalade att rätt till nödvärn förelåg medan målsäganden uppgav att rätt till nödvärn inte förelåg. Domstolen värderade inte deras berättelser närmare. Ett vittne gav visserligen visst stöd för att rätt till nödvärn inte förelåg, men domstolen konstaterade att vittnet inte sett tillräckligt. Vittnets berättelse avvek dessutom från en uppvisad film (som dock inte visade själva nödvärnssituationens vara eller icke-vara utan det efterföljande tumultet), vilket domstolen även beaktade. I detta fall hade alltså åklagaren kvantitativt sett en vittnesövervikt, men kvaliteten, alltså både i fråga om tillförlitlighet (avvek från film) och utsagan i förhållande till

bevistemat (endast visst stöd), på utsagorna var inte tillräckligt för att domstolen skulle anse att nödvärnsinvändningen var motbevisad.

Den tredje domen där rätt till nödvärn förelåg trots åklagarens vittnesövertikt är mål nr 28 i bilaga A. Där beskrev den tilltalade en nödvärnssituation och målsäganden beskrev hur en nödvärnssituation inte förelåg. Domstolen ansåg att båda var lika trovärdiga och konstaterar att båda var berusade. Två vittnen gav visst stöd för att rätt till nödvärn saknats. Ena vittnets uppgifter bestod dock av andrahandsuppgifter från en person som inte hörts under förhandlingen. Andrahandsuppgifterna härrörde dessutom från en person som uttryckt sig otydligt och osammanhängande. Det andra vittnets uppgifter gav, enligt domstolen, inte tillräckligt stöd för målsägandens version. I detta fall hade alltså åklagaren kvantitativt sett en vittnesövertikt, men kvaliteten på vittnesmålen var inte tillräckligt för att domstolen skulle anse att nödvärnsinvändningen var motbevisad.

Av de 30 domarna där rätt till nödvärn inte förelåg, förelåg i 23 av fallen en vittnesövertikt för åklagaren, vilket motsvarar 76,67 %. Denna vittnesövertikt bestod i två av fallen av andrahandsuppgifter från målsäganden. Inom kategorin rätt till nödvärn fanns i två av domarna en vittnesövertikt för åklagaren (se ovan). Totalt sett finns därför fyra domar (två plus två), där åklagarens vittnesövertikt till fullo består av andrahandsuppgifter.

Schematiskt kan de totalt fyra domarna där åklagaren haft en vittnesövertikt genom andrahandsuppgifter ställas upp enligt följande.

Mål nr i Excel	Nr 5 i bilaga A	Nr 29 i bilaga A	Nr 3 i bilaga B	Nr 15 i bilaga B
Rätt till nödvärn	Ja	Ja	Nej	Nej
TT	Nödvärn	Nödvärn	Nödvärn	Nödvärn
TT värdering	Mindre trovärdig än MÄ			Vag, osammanhängande
MÄ	Ej nödvärn	Ej nödvärn	Ej nödvärn	Ej nödvärn
MÄ värdering	Mer trovärdig än TT		Trovärdig, tillförlitlig	Detaljerad, sammanhängande
V1	Svagt stöd ej nödvärn	Svagt stöd ej nödvärn	Visst stöd ej nödvärn	Ej nödvärn
V1 värdering	Andrahandsuppgifter	Andrahandsuppgifter	Trovärdig, tillförlitlig, andrahandsuppgifter	Andrahandsuppgifter
V2	Visst stöd ej nödvärn		Visst stöd ej nödvärn	
V2 värdering	Andrahandsuppgifter, mer till MÄ, avvek förhör		Trovärdig, tillförlitlig, andrahandsuppgifter	

5.2.8 Delanalys vittnesövertikt åklagaren

Att åklagaren har en vittnesövertikt är här relativt vanligt. Vanligast är det inom kategorin ej rätt till nödvärn, där åklagaren hade vittnesövertikt i 23 av 30 fall (76,67 %). Detta kan ställas i kontrast till kategorin rätt till nödvärn, där åklagaren i fem av 30 fall (17,67 %) hade en vittnesövertikt. Detta kan också uttryckas som att i 82 % av de undersökta fallen där åklagaren haft en vittnesövertikt har det inte förelegat en rätt till nödvärn, jämfört med 18 % av fallen där det förelegat en rätt till nödvärn. Enkelt uttryckt är vittnesövertikt för åklagaren av förklarliga skäl mer fördelaktigt för åklagaren än för den tilltalade. Det är samtidigt så att en vittnesövertikt för åklagaren inte per automatik utesluter en rätt till nödvärn för den tilltalade. Det är därför av betydelse att undersöka vad som utmärker de fall där åklagaren har vittnesövertikt, men

ändå inte uppfyller sitt beviskrav och förmår motbevisa nödvärnsinvändningen.

Av de fem domarna där åklagaren hade en vittnesövervikt men rätt till nödvärn ändå förelåg bestod övervikten i två av fallen av andrahandsuppgifter från målsäganden. Dessa analyseras i ett separat stycke nedan. Följaktligen återstår tre domar. Kännetecknande för dessa tre är det finns besvärande omständigheter som drar ner bevisvärdet/beviskraften på åklagarens bevisning. Så är tydligt fallet i (mål nr 6 i bilaga A) där målsägandens lämnade uppgifter avviker förhör och vittnet var osäkert och dennes berättelse detaljfattig. Det tycks inte för domstolen här spela någon roll att den tilltalades berättelse varken var särskilt bra eller särskilt dålig. Detta märks även, om än svagare i (mål 15 i bilaga A) där målsägandens och den tilltalades berättelser värderades lika. Övervikten var ett vittne som, enligt domstolen visserligen gav stöd för målsägandens berättelse men som egentligen inte sett tillräckligt. Vittnets berättelse i den del som inte handlade om själva nödvärnssituationen avvek dessutom från en uppvisad film, vilket av förklarliga skäl gör att berättelsen får värderas med försiktighet. I detta fall blir det i princip som en ord mot ord-situation där berättelserna värderas lika – och i den kategorin är det ju tveklöst vanligast att rätt till nödvärn föreligger.

Av dessa totalt 28 domar där åklagaren haft en vittnesövervikt (23 + fem) bestod övervikten i fyra av fallen av andrahandsuppgifter. Det innebär att målsäganden, efter det inträffade, kan ha lämnat en berättelse till ett vittne. Vittnet har sedan under förhandlingen återgett vad denne fått berättat för sig, t.ex. att målsäganden blivit oprovocerat slagen, det vill säga att nödvärn inte förelägs för den tilltalade i målet. Vittnesövervikt genom andrahandsuppgifter har varit aktuellt i fyra av domarna. I två av dessa bedömdes en rätt till nödvärn föreligga, i två av dessa bedömdes en rätt till nödvärn inte föreligga. Det är därför intressant att analysera vad som skiljer dessa åt.

Vad gäller de fyra domarna där vittnesövervikten för åklagaren bestod av andrahandsuppgifter kan ju inledningsvis konstateras att bevisningen, både kvantitativt och kvalitativt sett, är starkare i de två fallen där rätt till nödvärn ansågs föreligga än i de två fallen där rätt till nödvärn inte ansågs föreligga. Vittnesövervikt till stöd för åtalet och målsägandens berättelse bestående av andrahandsuppgifter är annars vanligt i mål om sexualbrott. Värt att notera är emellertid att i den typen av mål har formellt sett ett högre beviskrav (ställt utom rimligt tvivel). Bevisning som är tillräcklig för en fällande dom i den typen av mål borde sålunda vara tillräcklig för att motbevisa en nödvärnsinvändning.

Även om det endast rör sig om fyra domar där vittnesövervikten bestått av andrahandsuppgifter, finns det skäl att närmare analysera hur bevisläget – både kvantitativt och kvalitativt – skiljer sig mellan domarna.

I de båda domarna där åklagaren lyckades motbevisa nödvärnsinvändningen lämnade målsäganden en bättre berättelse än den tilltalade. Samma kvalitativa utgångspunkt återfanns dock även i en av de domar där åklagaren inte lyckades motbevisa invändningen (mål nr 5 i bilaga A), vilket visar att detta förhållande i sig inte varit tillräckligt. Skillnaderna mellan domarna framträder därför tydligare när den stödjande bevisningen beaktas. I den ena domen där åklagaren lyckades motbevisa invändningen (mål nr 3 i bilaga B) lämnade två vittnen uppgifter som gav visst stöd för att nödvärn inte förelåg. Uppgifterna utgjorde visserligen andrahandsuppgifter, men domstolen bedömde båda vittnena som trovärdiga och tillförlitliga. I den andra domen (mål nr 15 i bilaga B) var det i stället fråga om ett vittne som gav starkare stöd, det vill säga stöd för ej nödvärn snarare än endast visst stöd för ej nödvärn. Även denna uppgift utgjorde en andrahandsuppgift, men domstolen gjorde inte någon uttrycklig bedömning av vittnets trovärdighet eller tillförlitlighet. Vilken av dessa två typer av stödbevisning som bör bedömas som starkast är inte helt klart, även om bevisläget i mål nr 3 i bilaga B sammantaget förefaller något starkare. Dessa domar kan ställas i kontrast till de två domar där åklagaren inte lyckades motbevisa invändningen. I nr 29 i bilaga A har målsägandens och den tilltalades berättelser värderats lika enligt min kategorisering, eftersom domskälen inte uttryckligen ger någon av dem företräde. Därtill fanns endast ett vittne som genom andrahandsuppgifter gav svagt stöd för att nödvärn inte förelåg, utan att vittnet uttryckligen bedömdes som trovärdigt eller tillförlitligt. I nr 5 i bilaga A lämnade målsäganden visserligen en bättre berättelse än den tilltalade, men stödbevisningen var svagare, särskilt eftersom ett av vittnena var målsägandens mor och avvek från tidigare förhör, vilket enligt domstolen sänkte utsagans bevisvärde.

Det tycks, utifrån dessa fyra domar, krävas följande för att en nödvärnsinvändning ska kunna motbevisas när vittnesövertikten består av andrahandsuppgifter. För det första, en målsägande som lämnar en bättre berättelse än den tilltalade. Det krävs för det andra, andrahandsuppgifter fria från besvärande omständigheter, som att vara mor till målsäganden eller att avvika från förhör. Det verkar inte tydligt krävas att vittnet ska bedömas som trovärdig eller tillförlitlig, även om det av förklarliga skäl stärker bevisningen. Det går dock vidare att fråga sig, om en avsaknad av andrahandsuppgifter hade ändrat något i dessa fall. I så fall hade det varit fråga om en ord mot ord-situation, och de utesluter inte att en mer trovärdig målsägande är tillräckligt för att motbevisa en nödvärnsinvändning. I undersökningen har fem sådana fall identifierats. Det kan samtidigt diskuteras, om förekomsten av andrahandsuppgifter till stöd för åtalet alltid är positivt i bevishänseende. För åklagaren fram ett vittne som återger målsägandens berättelse på ett sätt som visserligen ger stöd för målsägandens version, men som i väsentliga delar avviker från vad målsäganden själv uppgett om hur händelseförloppet fortlöpt, är det inte säkert att vittnesmålet är fördelaktigt för åklagaren.

5.2.9 Rätt terminologi och tid

Av de 30 domarna där en rätt till nödvärn ansetts föreligga blev resultatet avseende rätt terminologi och tid mellan händelse och huvudförhandling följande. 20 stycken (66,67 %) hade rätt terminologi och 10 stycken (33,33 %) saknade rätt terminologi. Genomsnittstiden mellan händelse och huvudförhandling var 1 år och två veckor.

Av de 30 domarna där en rätt till nödvärn inte ansetts föreligga blev resultatet avseende rätt terminologi och tid mellan händelse och huvudförhandling följande. 7 stycken (23,33 %) hade rätt terminologi och 23 stycken (76,67 %) hade fel terminologi. Genomsnittstiden mellan händelse och huvudförhandling var 1 år och 2 månader.

	Rätt till nödvärn	Ej rätt till nödvärn	Totalt
Rätt terminologi	20 st (66,67 %) (74,07 %)	7 st (23,33 %) (25,92 %)	27 st (45 %)
Saknar rätt terminologi	10 st (33,33 %) (30,30 %)	23 st (76,67 %) (69,69 %)	33 st (55 %)
Genomsnittlig tid mellan händelse och huvudförhandling	1 år och 2 veckor	1 år och 2 månader	

5.2.10 Delanalys rätt terminologi och tid

Det var alltså betydligt vanligare att domstolarna använde rätt terminologi i de domar där rätt till nödvärn förelåg (20 av 30, 66,67 %) än i de domar där rätt till nödvärn inte förelåg (7 av 30, 23,33 %). Resultatet skulle kunna tolkas som att domstolar, för det fall åklagaren inte förmår motbevisa nödvärnsinvändningen, i större utsträckning väljer att skriva en mer välmotiverad dom. Det kan också vara så att det är mindre vanligt att en åklagare inte lyckas motbevisa en nödvärnsinvändning, vilket gör att domstolen känner sig förpliktad att tydligare motivera sina skäl när så är fallet.

Samtidigt bör viss försiktighet iakttas. Att rätt terminologi används innebär inte nödvändigtvis att beviskravet också tillämpats korrekt. Det är fullt möjligt att en domstol uttryckligen hänvisar till rätt formulering, men därefter i praktiken ställer ett för högt eller lågt krav på åklagarens bevisning än vad som är förenligt med gällande rätt. Resultatet bör därför inte förstås så att terminologin i sig avgör utgången, utan snarare som en möjlig indikation på hur väl domstolen förhållit sig till beviskravets innebörd. Dessutom är det så

att en avsaknad av rätt terminologi inte heller innebär att beviskravet beskrivits på ett felaktigt sätt, det kan också innebära att beviskravet inte beskrivits alls.

Trots denna försiktighet framstår skillnaden som tillräckligt tydlig för att vara analytiskt intressant. Den talar åtminstone för att det finns ett visst samband mellan hur domstolen beskriver beviskravet och hur domstolen bedömer nödvärnsinvändningen.

Vad gäller tidsaspekten framstår skillnaden som mycket begränsad. Den genomsnittliga tiden mellan händelse och huvudförhandling var 1 år och två veckor i de domar där rätt till nödvärn förelåg, jämfört med 1 år och 2 månader i de domar där rätt till nödvärn inte förelåg. Mot denna bakgrund är det svårt att se att tidsaspekten, åtminstone på en övergripande nivå, skulle ha haft någon tydlig eller systematisk betydelse för utgången i de undersökta domarna.

5.3 Sammanfattande analys avseende forskningsfråga 2

Sammanfattningsvis har följande konstaterats avseende den första delen. Det absolut vanligaste är att en nödvärnsinvändning motbevisas av åklagaren (84 % av de 50 senaste domarna). Detta kan naturligtvis bero på en rad omständigheter, men en orsak kan vara att nödvärnsinvändningar görs även i de fall där förutsättningarna att lyckas är begränsade.

Avseende den andra delen har följande konstaterats. I de domar där vittnesövertikt för en tilltalade råder har åklagaren inte i något fall förmått motbevisa den tilltalades nödvärnsinvändning. Detta bevisläge får därmed anses vara mycket fördelaktigt för den tilltalade.

I domar där vittnesbalans råder har domstolarna oftast bedömt att rätt till nödvärn förelegat, men detta bevisläge utesluter heller inte att åklagaren förmår motbevisa en nödvärnsinvändning. När utsagorna värderas lika av domstolen har alltid en rätt till nödvärn förelegat, medan i de domar målsägandens berättelse värderats bättre har en rätt till nödvärn oftast inte förelegat. Inga domar har identifierats i vilka det varit fråga om ord mot ord, och där den tilltalades berättelse bedömts som bättre. Sett till hur ord mot ord-situationer, där berättelserna bedöms som lika bra alltid inneburit att rätt till nödvärn förelegat, torde en situation där den tilltalades berättelse bedöms som bättre vara mycket fördelaktigt för denne.

I de domar där åklagaren haft vittnesövertikt har en rätt till nödvärn oftast inte förelegat. I de domar där en rätt till nödvärn förelegat med detta bevisläge, var kvaliteten på utsagorna som utgjorde åklagarens övertikt inte tillräckligt bra.

Även genomsnittstiden mellan gärning och förhandling har undersökts. Denna skiljde sig emellertid inte åt något nämnvärt mellan de domar där en rätt till nödvärn förelåg och där rätt till nödvärn inte förelåg. Därtill har rätt terminologi undersökts, dvs. om beviskravet beskrivits på ett korrekt sätt eller inte. Det tycks utifrån de undersökta domarna vara vanligast att rätt terminologi används i de domar där en rätt till nödvärn ansetts föreligga.

6 Bayesiansk uträkning

6.1 Allmänna utgångspunkter

Användandet av sann och falsk positiv bygger på antaganden. Detta medför att den beviskraft, eller likelihoodkvot som uträkningen resulterar i, ska tas med en nypa salt. Det viktigaste blir i dessa fall inte den exakta siffra som anges, utan det handlar om att få en indikation om vilken storleksordning på beviskraften det är fråga om.

I uträkningarna nedan räknas inte på samverkande bevisning. Med samverkande bevisning avses flera bevisfakta som stöder samma bevistema. När det finns flera bevisfakta som ger stöd för att ett bevistema är falskt talar man i stället om motverkande bevisning.¹⁴⁸ Bevisning som är samverkande och oberoende av varandra, kan öka beviskraften på ett betydande sätt, eftersom beviskrafterna multipliceras med varandra.¹⁴⁹ Att detta inte räknas på motiveras av att detta avsnitt ska hållas förhållandevis kort.

6.2 Starkast bevisning där åklagaren inte motbevisar nödvärnsinvändningen

6.2.1 Utgångspunkter

I denna del har ett typfall från kategorin ”vittnesövervikt åklagaren, rätt till nödvärn”, valts. Typfallet kan sammanfattas enligt följande. Den tilltalade och målsäganden lämnar olika berättelser och ingen berättelse är bättre än den andra. Två vittnen har, genom sina utsagor, gett visst stöd för att rätt till nödvärn inte förelegat. Med visst stöd avses inte den starkaste, och inte den svagaste nivån av utsagans innehåll i förhållande till bevistemat. Vittnenas utsagor är emellertid förenade med vissa problem, som att de utgör andrahandsuppgifter och att utsagorna inte ger särskilt starkt stöd för bevistemat.

6.2.2 Uträkning

Åklagarens hypotes i detta fall, H , är att rätt till nödvärn inte föreligger för den tilltalade. $\sim H$ betecknar att denna hypotes inte är sann, det vill säga att rätt till nödvärn föreligger för den tilltalade. E , evidensen, blir bevisläget i målet, dvs. följande. Den tilltalade uppger att rätt till nödvärn förelegat, medan målsäganden uppgett att rätt till nödvärn inte förelegat. De båda bedöms av domstolen som lika trovärdiga. Två vittnen har, genom sina utsagor, gett visst stöd för att rätt till nödvärn inte förelegat. Ett av vittnenas utsagor består dock av andrahandsuppgifter från någon som inte hörts under huvudförhandlingen. Personen som andrahandsuppgifterna härrörde från hade dessutom

¹⁴⁸ Dahlman (2018) s. 174.

¹⁴⁹ Dahlman (2018) s. 175 f.

pratad otydligt och osammanhängande när denne återgett händelseförloppet för vittnet.

Sannolikheten för ett sant positivt utfall kan uppskattas till 80 %. Bedömningen grundas på att det i typfallet föreligger två vittnesutsagor som ger stöd för åklagarens hypotes. Även om stödet inte är starkt och bevisningen är förknädd med vissa brister, framstår det som förhållandevis vanligt att bevisningen i mål där rätt till nödvärn faktiskt inte föreligger är minst lika stark som i det aktuella typfallet. Sannolikheten sätts dock inte högre än 80 %, eftersom vittnesutsagorna endast ger visst stöd och delar av bevisningen består av andrahandsuppgifter.

Sannolikheten för ett falskt positivt utfall kan uppskattas till 20 %. Bedömningen grundas bland annat på att ett av vittnesmålen består av andrahandsuppgifter från en person som enligt vittnet uttryckt sig otydligt och osammanhängande. Andrahandsuppgifter innebär typiskt sett en ökad risk för missförstånd, feltolkningar och förvanskningar av det ursprungliga händelseförloppet. Denna risk förstärks ytterligare när den person uppgifterna härrör från haft svårt att tydligt redogöra för vad som inträffat. Samtidigt sätts sannolikheten inte högre än 20 %, eftersom det fortfarande föreligger två vittnesutsagor som, om än begränsat, ger stöd för åklagarens hypotes.

Detta ger oss en likelihoodkvot på 4 ($80/20 = 4$). En likelihoodkvot på fyra innebär att det är fyra gånger mer sannolikt att bevisningen i målet är minst så stark givet rätt till nödvärn inte föreligger, jämfört med om rätt till nödvärn föreligger.

6.3 Svagast bevisning där åklagaren motbevisar nödvärnsinvändningen

6.3.1 Utgångspunkter

I denna del har ett typfall, från kategorin ”vittnesbalans, ej rätt till nödvärn”, valts. I typfallet är det fråga om en ord mot ord-situation, där målsäganden lämnar en bättre berättelse än den tilltalade.

6.3.2 Uträkning

Åklagarens hypotes i detta fall, H , är att rätt till nödvärn inte föreligger för den tilltalade. $\sim H$ betecknar att denna hypotes inte är sann, utan falsk, det vill säga att rätt till nödvärn föreligger för den tilltalade. Evidensen, E , är lika med att målsäganden lämnar en berättelse som domstolen bedömer som trovärdig och tillförlitlig, samtidigt som den tilltalades berättelse bedöms som vag.

Sannolikheten för ett sant positivt utfall kan uppskattas till 90 %. Detta beror på följande. Målsägandens trovärdig och dennes utsaga tillförlitlig, medan den tilltalades berättelse är vag. Det är naturligt att målsäganden, för det fall

rätt till nödvärn inte förelegat, kommer lämna en berättelse som är bättre än den tilltalade. Samtidigt kommer den tilltalade, av förklarliga skäl, ha svårare att lämna en bättre berättelse eftersom denne i så fall måste ljuga.

Sannolikheten för ett falskt positivt utfall kan uppskattas till 10 %. Bedömningen grundar sig på följande. Risken för ett falskt positivt utfall är ganska låg, men eftersom det är fråga om en målsägandeberättelse som utgör den främsta bevisningen, kan ett falskt positivt utfall inte uteslutas.

Detta ger oss således en likelihoodkvot på 9 ($90/10 = 9$). En likelihoodkvot på nio innebär att det är nio gånger mer sannolikt att bevisningen i målet är minst så stark givet rätt till nödvärn inte föreligger, jämfört med om rätt till nödvärn föreligger.

6.4 Posterior sannolikhet

Enligt vad som framgått i avsnitt 6.2 och 6.3 ovan tycks en likelihoodkvot på 4 inte räcka för att motbevisa en nödvärnsinvändning, medan 9 tycks räcka. Detta kan indikera att beviskravet befinner sig där emellan.

Utifrån sannolikheten *ex ante* och sannolikheterna för sann och falsk positiv kan följande formel användas för att räkna ut sannolikheten *ex post*.¹⁵⁰

$$P(T|F) = \frac{P(T) \times P(F|T)}{(P(T) \times P(F|T) + (P(\sim T) \times P(F|\sim T))}$$

Följande ligger till grund för uträkningen. En ursprungssannolikhet på 1 %, dvs. odds *ex ante* i detta fall är 0.01. Sann positiv är 0.9 och falsk positiv är 0.1, vilket betyder att likelihoodkvoten är 9. Detta resulterar i en sannolikhet *ex post* på 8.3 %.¹⁵¹

6.5 Frågeställning 3 – analys

Eftersom användningen av sann och falsk positiv bygger på antaganden, ska den exakta beviskraftssiffran tas med en nypa salt. Den ger ändå en viss indikation på ungefär var beviskraften för bevisningen i de aktuella fallen finns. I fallen ovan har sann och falsk positiv bestämts utifrån att bevisningen är *minst så stark* som i de aktuella fallen. Detta medför att sann och falsk positiv sätts förhållandevis högt. Om sannolikheten för att *just den* bevisningen föreligger valts hade siffrorna, eftersom bevisning kan förekomma i många olika konstellationer, blivit lägre. Likelihoodkvoten hade emellertid blivit densamma.¹⁵²

¹⁵⁰ Dahlman (2018) s. 91.

¹⁵¹ Uträkningen har dubbelkollats med hjälp av AgenaRisk, i vilken resultatet blev densamma.

¹⁵² I båda typfallen ovan har sann positiv och falsk positiv bestämts så summan av dessa blivit 100 %. Detta är emellertid en slump, och det ska förtydligas att summan av dessa

Den likelihoodkvot som uträkningarna resulterat i är mycket låg, speciellt i förhållande till 5 000 som krävs vid beviskravet ställt utom rimligt tvivel. En möjlig tolkning av detta är att beviskravet vid nödvärnsinvändningar är extremt mycket lägre än beviskravet ställt utom rimligt tvivel. Ett sådan tolkning är emellertid förenad med vissa problem, av följande skäl.

För det första utgår likelihoodkravet på cirka 5 000 avseende beviskravet ställt utom rimligt tvivel ifrån en ursprungssannolikhet på 1 %. Även om bevisbördan åligger åklagaren vad gäller nödvärnsinvändningar, är det inte säkert att oskyldighetspresumtionen i dessa fall nödvändigtvis ska innebära en ursprungssannolikhet på 1 %. I avsnitt 6.3 ovan där en sannolikhet ex post undersökts används emellertid en ursprungssannolikhet på 1 %.

För det andra är sambandet mellan likelihoodkvoter och de procentsatser som beviskravet ibland uttrycks i inte linjärt. Att ett sannolikhetskrav om 98 % kan motsvara en likelihoodkvot om cirka 5 000 innebär därför inte att ett sannolikhetskrav om exempelvis 50 % motsvarar en likelihoodkvot om cirka 2 500. Detta blir också tydligt när en likelihood på 9 ger 8.3 % i posterior sannolikhet, medan en likelihoodkvot på 5 000 ger 98 % i posterior sannolikhet enligt samma formel.

För det tredje går det att ifrågasätta bevisningen i alla fällande domar i brottmål när upp till en likelihoodkvot om cirka 5 000. Detta är emellertid ingenting som undersökts i uppsatsen. Här bör man skilja på frågorna om hur högt beviskravet bör vara, och hur högt det faktiskt tillämpas. Det kan vara så att en likelihoodkvot om 5 000 bör föreligga för att beviskravet ska vara uppfyllt, men att det i praktiken inte krävs en så hög likelihoodkvot för att beviskravet ska vara uppfyllt.

I detta fall ger en likelihoodkvot på 9 en posterior sannolikhet på 8.3 %, vilket är mycket lågt. Inte endast i förhållande till beviskravet ställt utom rimligt tvivel, som anses ligga på 98 %, utan även till civilrättsliga beviskrav, såsom ”kan antas” eller ”övertygande sannolikt”. Som jämförelse krävs, för att nå upp till en sannolikhet ex post på 90 % utifrån en ursprungssannolikhet på 1 %, en likelihoodkvot på ungefär 900. Ett antagande om att beviskravet vid nödvärnsinvändningar ligger någonstans mellan 80 och 90 % är knappast orimligt.

Skillnaden mellan de två fallen är att man i praktiken bytt en trovärdig målsägande och en tilltaladberättelse som är vag mot två vittnen som ger visst stöd för målsäganden, varav det ena vittnet återger andrahandsuppgifter från

inte behöver bli 100 %. Det är lika förenligt med Bayesiansk metod, och förmodligen vanligare, att bestämma sann positiv och falsk positiv så att summan av dessa inte blir 100 %.

en person som inte hörts under förhandlingen. Denna skillnad speglar emellertid väl skillnaden i likelihoodkvot på 4 och 9 mellan fallen.

Sammanfattningsvis tycks uträkningen ovan visa att en likelihoodkvot om 4 inte räcker för att en nödvärnsinvändning ska anses vara motbevisad, medan 9 räcker. Detta ger, utifrån en ursprungssannolikhet på 1 %, en posterior sannolikhet på 8.3 %.

7 Avslutande kommentarer

Det är tydligt att åklagaren, för att motbevisa en nödvärnsinvändning, ska förebringa så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad. Om detta beviskrav är differentierat beroende på åklagarens bevisläge är inte helt tydligt, men det mesta talar för att så inte är fallet.

Beviskravet tycks tillämpas på ett i huvudsak enhetligt sätt i tingsrättspraxis. Utifrån det insamlade materialet går ett antal mönster att urskilja. Det är i dessa fall tydligt att en vittnesövertikt för att rätt till nödvärn förelegat i princip alltid medför att domstolen bedömer att så är fallet. Även vittnesbalans är mycket fördelaktigt för den tilltalade – i dessa fall bedöms nästan alltid rätt till nödvärn föreligga. I de fall åklagaren har vittnesövertikt för att rätt till nödvärn inte förelegat bedömer domstolarna oftast att rätt till nödvärn inte förelegat, även om ett sådant bevisläge inte utesluter att åklagaren inte når upp till sitt beviskrav.

Att placera olika beviskrav i förhållande till varandra är inte sällan förenat med svårigheter. Av uträkningen framkommer emellertid att en likelihoodkvot på 4 tycks inte räcka för att motbevisa en nödvärnsinvändning, medan en likelihoodkvot på 9 tycks räcka. När 9 ställs i relation till 5 000 är det en siffra som är betydligt mycket lägre.

Bilaga A

Må	Rätt till nödvärn?	TT stöd	TT värdering	MÅ stöd	MÅ värdering	V1 stöd	V1 värdering	V2 stöd	V2 värdering	V3 stöd	V3 värdering	Tid sen	Rätt terminologi
1 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Ganska detaljerat	Ej nödvärn	Ganska detaljerat	Säg ej	Avvek från förmör, svepande	Säg ej	Detaljerad, nyanserad			10 mån	Nej
2 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Varken eller		Visst stöd nödvärn	Minns lite, värderas försiktigt			5 mån	Ja
3 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Varken eller		Visst stöd nödvärn	Minns lite, värderas försiktigt			3 år 6 mån	Ja
4 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Var ej där				5 mån	Ja
5 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1-2 veckor	Nej
6 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			11 mån	Nej
7 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			2,5 mån	Ja
8 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 3 mån	Ja
9 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			11 mån	Ja
10 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			3 veckor	Nej
11 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			6 mån	Ja
12 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			6 mån	Ja
13 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			3 mån	Ja
14 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 3 mån	Ja
15 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 5 mån	Ja
16 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			4 mån	Ja
17 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 6 mån	Ja
18 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			5 mån	Ja
19 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			5 mån	Nej
20 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			8 mån	Ja
21 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 9 mån	Ja
22 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			3 år 9 mån	Nej
23 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			2 år 1 mån	Ja
24 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			7 mån	Ja
25 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 4 mån	Nej
26 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			9 mån	Ja
27 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 11 mån	Ja
28 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1,5 mån	Nej
29 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 6 mån	Ja
30 Ja	Nödvärn	Nödvärn	Uttömning, trovärdig	Ej nödvärn	Uttömning, trovärdig	Var ej där		Visst stöd ej nödvärn	Avvikelse, mer till MÅ, andrahandsuppgifter			1 år 6 mån	Nej

Bilaga B

MÅ	Rätt till nödvård?	TT Stöd	TT värdering	MÅ Stöd	MÅ värdering	V1 Stöd	V1 värdering	V2 Stöd	V2 värdering	V3 Stöd	V3 värdering	Tid sen	Rätt terminologi
1	Nej	Väst stöd nödvård	Saknar stöd av andra	Ej nödvård	MÅ värdering	Ej nödvård	Nej					2 år 1 mån	Nej
2	Nej	Nödvård		Minns inte	Trovärdig, tillförlig, litet berusad	Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig, litet berusad					2 år 3 mån	Ja
3	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Väst stöd ej nödvård	Trovärdig, litet berusad, andrahandsuppgett	Väst stöd ej nödvård	Trovärdig, tillförlig, andrahandsuppgett			1 år 5 mån	Nej
4	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Väst stöd ej nödvård		Väst stöd nödvård				7 mån	Nej
5	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	avvek lite från MÅ					1 år 9 mån	Nej
6	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	Samma som MÅ					1 år 5 mån	Nej
7	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	Nyckel					10 mån	Nej
8	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	Samma som MÅ					3 mån	Nej
9	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	Samma som MÅ					9 mån	Nej
10	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård	Samma som MÅ					1 år 1 mån	Nej
11	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 år 4 mån	Nej
12	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						2 år 11 mån	Ja
13	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						8 mån	Ja
14	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						2 år 5 mån	Nej
15	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						3 veckor	Nej
16	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 år 6 mån	Nej
17	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård		Ej nödvård				2 år 3 mån	Ja
18	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 år 5 mån	Nej
19	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						3,5 mån	Nej
20	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						3 år 9 mån	Ja
21	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						4,5 mån	Nej
22	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						8 mån	Ja
23	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 år 1 mån	Nej
24	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 mån	Nej
25	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						10 mån	Nej
26	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						5 mån	Nej
27	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						10 mån	Nej
28	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						8 mån	Ja
29	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						5 mån	Nej
30	Nej	Nödvård		Ej nödvård	Trovärdig, tillförlig	Ej nödvård						1 år	Nej

Bilaga C

Mål	Rätt till nödvärn?
1	Nej
2	Nej
3	Nej
4	Nej
5	Nej
6	Nej
7	Nej
8	Nej
9	Nej
10	Nej
11	Nej
12	Nej
13	Nej
14	Nej
15	Ja
16	Nej
17	Nej
18	Ja
19	Nej
20	Ja
21	Nej
22	Nej
23	Nej
24	Nej
25	Nej
26	Nej
27	Ja
28	Nej
29	Nej
30	Nej
31	Nej
32	Nej
33	Ja
34	Ja
35	Nej
36	Ja
37	Nej
38	Nej
39	Nej
40	Nej
41	Nej
42	Nej
43	Nej
44	Nej
45	Nej
46	Nej
47	Nej
48	Nej
49	Ja
50	Nej

Källförteckning

Offentligt tryck

Kommittédirektiv

Direktiv 2025:82 En starkare nödvärnsrätt och ett effektivare tillträdesförbud

Offentliga utredningar

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 2013:17 Brottmålsprocessen

Propositioner

Proposition 1986/87:112 om anhållande och häktning, m.m

Proposition 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013, Iustus förlag.

Bäcklund m.fl., *Brottsbalken*. JUNO, version per den 1 juli 2025.

Dahlman, Christian, *Beviskraft – Metod för bevisvärdering i brottmål*, 2018, Norstedts juridik.

Dahlman, Christian, 'Begreppet rättskälla' I: Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, s. 55–74, 2019, Studentlitteratur.

Dahlman, Christian, Korths-Aspegren, Andreas, 'Varför är bevisning som uppfyller beviskraven i våldtäktsmål inte tillräcklig i mål om olaga hot', 2018, SvJT s. 327–342.

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl., 2015, Norstedts juridik.

Ekelöf, Per Olof, *Rättegång – fjärde häftet*, 1 uppl., 1963, P.A Norstedt & Söners Förlag.

Ekelöf, Per Olof & Broman, Robert, *Rättegång – fjärde häftet*, 6 uppl., 1992, Norstedts juridik.

Ekelöf, Per-Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång – fjärde häftet*, 7 uppl., 2009, Norstedts juridik.

Gregow, Torkel, 'Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn', 1996, SvJT s. 509–523.

Holmgård, Lars, *Bevisning i brottmål*, andra uppl., 2024, Norstedts juridik.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', I: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2013, s. 21–46, andra uppl., Studentlitteratur.

Kullberg, Mikael, *Bevisbörda och beviskrav*, 2018, Karnov Group.

Lambertz, Göran, 'Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål', SvJT 2009, s. 1–14.

Nord, Robert, *Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*, 1 uppl., 2011, Iustus förlag.

Nord, Roberth, *Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*, 2 uppl., 2019, Iustus förlag.

Övrigt

Publikt 'hot mot åklagare i Rödebymålet' <<https://www.publikt.se/nyhet/hot-mot-aklagare-i-rodebymalet-9323>> (besökt 2025-04-23).

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1969 s. 425

NJA 1970 s. 58

NJA 1971 s. 442

NJA 1978 s. 356

NJA 1980 s. 725

NJA 1982 s. 164

NJA 1990 s. 210

NJA 1990 s. 370

NJA 1994 s. 48

NJA 1999 s. 460

NJA 2005 s. 237

NJA 2015 s. 702 ”Balkongmålet”

NJA 2017 s. 316 I

NJA 2019 s. 347

NJA 2023 s. 29 I ”Mordet vid busshållplatsen”

NJA 2023 s. 29 II ”Årsta torg”

Hovrätterna

RH 2008:90